

VINCZE GÁBOR

„Ideális bűnbakok”?

Két hódmezővásárhelyi orvos meghurcolása 1944 után

Előszó

1944/1945 folyamán Magyarországon egy erőszakos „fordulat”, tulajdonképpen rendszerváltás ment végbe – a Vörös Hadsereg „hathatós” közreműködésének következtében. Ez azt jelentette, hogy a Horthy-korszak katonai, politikai, közigazgatási stb. elitjének nagy részét „lecserélték”, a még pozícióban maradt keveseket 1948 után távolították el a pozíciójukból. (Meg kell jegyeznünk, hogy a „cserét” jócskán megkönnyítette az a tény, hogy a „horthysta” közigazgatási apparátus tagjainak döntő része – felsőbb utasításra – eltávozott a szolgálati helyéről, amikor pedig visszatértek, a korábbi állásukat betöltötték a „népi demokráciához” hű emberek.). Az új, pozícióba került „elit” tagjainak nagy része vagy a Magyar Kommunista Párt tagja, vagy szimpatizánsa volt. (Lásd: „társutasok”).

Az erőszakos elitváltást¹ az 1945 elején felállított igazolóbizottság és a népügyészség/népbíróság intézményei tették lehetővé. Ezek kezdetben – a hivatalos megfogalmazás szerint – a háborús és „népellenes”² bűnöket elkövető személyek valamilyen szintű megbüntetését (az állásvesztéstől a népbíróság elé állításig) tették lehetővé. Nagyon hamar kiderült azonban, hogy ez a két intézmény igencsak alkalmas a személyes bosszú

¹ Az elitváltásra néhány vidéki példa: Rigó Róbert: Elitváltás Kecskeméten 1945-ben. In Horváth Zsolt – Kiss Réka (szerk.): *Remény és realitás. Magyarország 1945-ben*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017. 267–290.; Sáfár Gyula: Önkormányzati tisztviselők igazolása Gyulán 1945-ben. In Csikós Gábor – Kiss Réka – Ö. Kovács József (szerk.): *Váltóállítás. Diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017. 235–249.; Vincze Gábor: „A múlt rendszernek hű kiszolgálója volt.” A két világháború közötti hódmezővásárhelyi elit egyes tagjainak sorsa 1945 után. In Gulyás Martin – Vincze Gábor: *„minden felszerelés orosz tulajdon”. Tanulmányok és források az 1944–45-ös hatalomváltás Csongrád vármegyei történetéhez*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2023. 131–205.

² Dr. Zinner Tibor szerint ez a kifejezés az orosz „vrag narodov” (a „nép ellensége”) tükörfordítása.

kiélésére, a vélt vagy valós sérelmek megbosszulására. Az elmúlt másfél évtized kutatásai során rengeteg olyan esettel találkoztunk, amikor a följelentők és/vagy a tanúk – más-más okból –, a személyes sérelmeiket akarták megtorolni valakin. Nem érdekelte ezeket a személyeket az igazság – kizárólag a bosszúszomj hajtotta őket. Emiatt rengeteg ártatlan embert hurcoltak meg, tettek tönkre egzisztenciálisan – rosszabb esetben juttattak börtönbe. Az alább olvasható két hódmezővásárhelyi orvos sorsa még viszonylag szerencsésen alakult, mert legalább a börtönt megúszták, bár a helyi kommunisták ott szerették volna látni őket...

Az igazolóbizottságok tevékenységéről – röviden

Az igazolóbizottságokat az 1945. január 4-én megjelent 15/1945. M.E. sz. rendelettel hozta létre a semmiféle közjogi legitimitást nem élvező, debreceni székhelyű ideiglenes „nemzeti” kormány³ abból a célból, hogy a közszférát megtisztítsák a „reakciós elemektől”.⁴ Eredetileg csak a köztisztviselők és közalkalmazottak – mai kifejezéssel – „átvilágításáról” volt szó⁵, de az eljárást, újabb rendeletek kiadásával gyorsan kiterjesztették a magán- és egyházi alkalmazottakra,⁶ és az önálló egzisztenciákra (iparosokra, kereskedőkre, ügyvédekre stb.), egyetemi és főiskolai hallgatókra, majd pedig a honvédség tagjaira is. A bizottságok feladata a jogszabályok szerint az volt, hogy megállapítsák: az eljárás alá vont személy a világháború kitörése, vagyis 1939. szeptember 1. után tagja vagy támogatója, céljai helyeslője, eszméi terjesztője volt-e nyilas vagy „fasiszta jellegű” pártnak vagy mozgalomnak, súlyosbította-e a „joghátránnyal sújtottak” (vagyis a zsidó származásúak) helyzetét, stb. A valódi, ám demokratikus szólamokkal álcázott cél igazából az volt, hogy az „antidemokratikusnak”, „népellenesnek” minősített korábbi politikai, közigazgatási, gazdasági, értelmiségi elit tagjainak nagy részét „múltbeli magatartásukra” hivatkozva el lehessen távolítani, és a helyükre az új („népi demokratikus”) rendszer híveit állíthassák. Az igazolóbizottságok tevékenysége évekig elhúzódott, mivel a hadifogságból sokan csak 1946–47-ben értek haza.

Az igazolóbizottság háromféle határozatot hozhatott: az eljárás alá vont személyt igazolta, vagy háborús vagy „népellenes” bűncselekmény gyanúja esetén népbíróság elé

³ A kormány összetételét Moszkvában hagyták jóvá.

⁴ Az igazolási eljárást bővebben ismerteti: Papp Gyula: Az igazoló eljárások és a háborús bűnök megtorlása 1945 után Magyarországon. In *Aetas*, 2009. 2. sz. 162–179.

⁵ A Vásárhelyi Népe 1945. február 17-i számában ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „*A Nemzeti Kormány igazolatást rendelt el az összes közalkalmazottak felett. Nagytakarítást rendez akkor, amikor a demokratikus Magyarország felépítésének kezdetén felelősségre vonja a közalkalmazottakat.*” (Kiemelés – V. G.)

⁶ Ezt az egyházak nagyon sérelmezték, ugyanis azon az állásponton voltak, hogy a saját alkalmazottjaikat – a lelkesztől a felekezeti iskolai tanítóig – ők maguk jogosultak átvizsgálni.

utalhatta, illetve különböző szankciókat foganatosíthatott (megfeddés, áthelyezés, egy-öt évre szóló kizárás vezető állásból, vagy előléptetésből). Állásvesztés vagy nyugdíjaztatás esetén az igazolóbizottságok határozatával szemben az érintett a népbírósághoz fellebbezhetett.⁷

Az igazolási eljárás azzal kezdődött, hogy a helyi lapban (lapokban) az adott igazolóbizottsági elnök felhívást tett közé, miszerint ha a lakosság tagjai között akad olyan személy, aki a felsorolt, igazolásra kötelezett személyekkel kapcsolatban bármilyen bejelenténivalója van, jelentkezzen nála személyesen, vagy írásban. „*Ha az igazoló bizottság tagjainak az igazolásra kerülő egyén ellen kifogás nem jut a tudomásukra, úgy az igazoló iratot az illetőnek azonnal kiadják*”⁸ – ezzel magyarázható az, hogy például a hódmezővásárhelyi I. sz. igazolóbizottság 1945. február 17-én reggel nyolc és tíz óra között 31 személy ügyét vizsgálta ki.

Minden törvényhatósági jogú városban és járásbírósi székhelyen legalább egy igazolóbizottságot kellett létrehozni. Hódmezővásárhelyen 1945. január 17-én három bizottságot állították fel, hét-hét taggal. (Közülük ötöt a helyi pártok, illetve a szakszervezet delegált⁹, rajtuk kívül volt egy, az adott szakmát képviselő tag, valamint egy jogász.) Fennállása alatt az I. sz. bizottság 793, a II. sz. 1983, a III. sz. pedig 978 személy ügyét tárgyalta.¹⁰ (Ez összesen mintegy 3700 családot érintett.) A nem igazolt személyek melletti kiállást „bűnpártolásnak” tekintették, ami sok esetben visszatartotta a mentő tanúkat. Mivel a baloldali erők igen elégedetlenek voltak, mert szerintük az igazolások „rutinszerűen és liberális szellemben” folytak, emiatt hosszas vita folyt arról, hogy az igazolóbizottságok „túl enyhe” határozatait fölülbírálhathatja-e a nemzeti bizottság. (Az igazságügyminisztérium 1946 februárjában elvi döntést hozott arról, hogy ezt nem tehetik meg.) Végeredményben az igazolások a pártpolitikai csatározások közepette folytak, és igen nagy szerep jutott a határozatok meghozatalakor a szubjektívizmusnak, elfogultságnak.

A hódmezővásárhelyi igazolóbizottságok működésüket 1945. február 23-án kezdték meg. A három bizottság 1945. július 26-án készített jelentéseiből az derül ki, hogy addig az időpontig 93 személyt nem igazoltak le, és közülük 24 ügyét tették át a szegedi népügyészségre, illetve a

⁷ Dr. Ries István igazságügyminiszter szerint: „*Tekintettel arra, hogy az igazolóbizottság határozata elleni fellebbezés is a népbíróság hatáskörébe tartozik, nyilvánvaló, hogy a reakció fészkeinek egész tünete a népbírósághoz közelebb van utalva.*” In Népbírósági Közlöny, I. évf. 1. sz., 1945. november 8. (Eredeti kiemelés!)

⁸ Vásárhely Népe, 1945. január 30.

⁹ A megalakulásakor az I. sz. bizottság tagja volt Dékány József, Szent István, Kis János, Haraszi János, Vad János; a II. sz. bizottságé Kérdő Ferenc, Varga Imre, Juhász Pál, Kertész Imre, Oláh Lajos; a III. sz. bizottságé Posztós Sándor, Boros János, Tárkány Szűcs Ferenc, Vári Sándor és Oláh Mihály. A bizottságok összetétele később többször megváltozott.

¹⁰ Kanyó Ferenc: Az Igazoló Bizottságok tevékenysége 1944–1945-ben Szegeden és Csongrád megyében. In *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Sectio Scientiae Socialismi*. Tom. XII. Szeged, 1973., 53.

népbíróságra. (Ez azonban nem a teljes létszám, ugyanis a II. számú bizottság a jelentésében nem tüntette föl a népbíróság elé utaltak nevét, számát.¹¹) Az igazolóbizottságok munkásságával a hódmezővásárhelyi kommunista lap nem volt megelégedve, a bizottságok működését fenntartásokkal kezelte: „*Szentesi lapból olvassuk, hogy ott az egyik bizottság egy napon öt alkalmazott igazoltatási ügyét tárgyalta. [...] Az itteni eljárásról még nem kaptunk híreket, bízunk azonban abban, hogy az itteni igazoló bizottságok sem gyors talpalást végeznek, hanem alapos elbírálás után, a népi demokrácia szellemében döntenek igazságos elbírálással az igazoltatások ügyében.*”¹²

A népbíróságok tevékenységéről – röviden

A népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. sz. miniszterelnöki rendelet 1945. február 5-én jelent meg. A jogszabály megalkotóinak az volt a célja, hogy a „fasiszta maradványoktól megtisztítsák” az országot. (Azt, hogy ki a „fasiszta”, mi minősül „fasiszta maradványnak”, a kommunisták döntötték el...)

A rendelet megalkotói abból indultak ki, hogy a népbíróság tulajdonképpen egy rendkívüli különbíróság, amely politikai ügyeket fog tárgyalni.¹³ Emiatt a jogszabály megalkotói számos olyan elemet építettek be a működésébe, amelyre addig nem volt példa. A legfontosabb változás a klasszikus jogelvhez és joggyakorlathoz képest az volt, hogy tudatosan figyelmen kívül hagyta a *nullum crimen sine lege*, és a *nulla poena sine lege* (nincs bűncselekmény törvény nélkül; nincs büntetés törvény nélkül) alapelveket. Az első paragrafus ugyanis leszögezte: a háborús bűnösöket akkor is felelősségre lehet vonni, ha tettük elkövetésekor cselekedetük nem minősült büntettnek. A jogszabály másik kirívó rendelkezése az volt, hogy míg az öt évnél alacsonyabb büntetési tétel esetén a népügyésznek egyenesen kötelező volt fellebbeznie, addig a védőt nem illette meg az önálló fellebbezés joga, legfeljebb semmisségi panasszal élhetett, ami sértette az ügyfélegyenlőség elvét.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár (a továbbiakban: MNL CS-CSVML), Szentesi Levéltár, XXI.1.b. fond, Csongrád vármegyei főispáni általános iratok, ikt. sz. n.

¹² Vásárhely Népe, 1945. február 25.

¹³ „...ezeknek az ügyeknek az elbírálása nem jogi, hanem **elsősorban politikai kérdés**, tehát az ítékezésre nem a rendes bíróságok alkalmasak, hanem a vádlottaknak olyan bíróság elé kell kerülniök, amely a demokratikus Magyarország felfogását képviseli, annak felépítését meggyőződéssel akarja szolgálni.” – jelentette ki dr. Ries István igazságügyminiszter. Népbírósi Közlöny, 1945. november 8. „A népbíróság védelmében”. (Eredeti kiemelés!)

Az országban huszonnégy népbíróság kezdte meg a működését.¹⁴ A népbírósági tanácsok elnökeit az igazságügyminiszter nevezte ki. (Mivel mindenki tudta, hogy pártbírókról van szó, a szakjogászok nagy része, ha csak tehette, nem fogadta el az igazságügyminiszter „felkérését”, vagy igyekezett minél hamarabb otthagyni ezt a megbízatást.) Az ülnököket a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot alkotó öt párt (Polgári Demokrata Párt/PDP, Független Kisgazdapárt/FKGP, Magyar Kommunista Párt/MKP, Nemzeti Parasztpárt/NPP, Szociáldemokrata Párt/SZDP), valamint 1945. május 1-től az Országos Szakszervezeti Tanács delegálta. (1947-ben a PDP-s delegáltakat kizárták a népbírósági tanácsokból.)

Fellebbezni másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsához (NOT) lehetett. A NOT tanácsai is az említett politikai pártok egy-egy, egységes bírói vagy ügyvédi oklevéllel rendelkező küldöttéből alakultak meg, ám ebben az esetben a szakszervezetek nem rendelkeztek delegálási joggal. Mivel a fellebbviteli fórumot szakjogászokból alakították meg, ezért majdnem minden második esetben lefelé módosították a büntetés nagyságát (vagy egyenesen felmentették az elítéltet), ezért a korabeli köznyelv a NOT-ot csak úgy emlegette, hogy valódi teljes neve: „Nem is Olyan Tragikus”... Az enyhének vélt ítéletek miatt komoly politikai, illetve sajtótámadások érték a NOT-ot, főleg az MKP és sajtója részéről. (A NOT a „hivatásos fasisztamentők gyülekezőhelye”.) Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy ha – politikai nyomásra – másodfokon nem mertek felmentő ítéletet hozni, annyi (vagy közel olyan mértékű) letöltendő börtönbüntetést szabtak ki a tanácsok, amennyit előzetesben már amúgy is eltöltött a vádlott. Ez első fokon is gyakran előfordult.

1947 és 1949 során a „kellő ügyfélforgalommal” nem rendelkező népbíróságokat megszüntették, a befejezetlen ügyeiket más népbíróságnak adták át. 1950. április 1-vel fejezte be tevékenységét az utolsó, még működő két népbíróság, a szegedi és a budapesti, valamint a NOT és a Népfőügyészség.

A népügyészségek és népbíróságok korabeli, és későbbi megítélése – politikai beállítottságtól függően – igen eltérő volt. Ami a politikusok véleményét illeti, 1945–46-ban sokan értettek egyet Bálint Sándor kereszténydemokrata képviselővel, aki a nemzetgyűlésben kijelentette: „*a népbíróság alapjában véve pártbíró*”. Duba Gyula pártonkívüli képviselő pedig ehhez még hozzátette: „*már nem a pártok bírósága, hanem a marxista* [értsd: a

¹⁴ Számos esetben előfordult, hogy olyan nagyobb településeken, melyeken önálló népbíróságot nem állíthattak fel (például Hódmezővásárhely, Makó, Szentes, Békéscsaba, Orosháza), valamint olykor kisebb településeken (amikor a nagy létszámú tanú utaztatása költséges lett volna) úgynevezett kihelyezett népbírósági tanácsok tárgyalták az ügyeket. Ekkor a népbíró és a népügyész utazott el a főtárgyalás helyszínére, és a helyi pártszervezetek által delegált népbírákkal együtt ítéleztek.

kommunista – V. G. megj.] *pártnak a bírósága*”¹⁵ a népbíróság. Az elismert szegedi néprajztudós, Bálint Sándor véleményét osztotta az a dr. Berend György is, aki belülről ismerte ezt az új jogintézményt, ugyanis egy korabeli szakmunkájában leszögezte, hogy a népbíróság nem más, mint „*politikai jellegű bíróság*”.¹⁶ Végül érdemes idézni az Igazságügyminisztérium hivatalos kiadványának a véleményét: „*A népbíróságot a demokrácia legerősebb fegyverének szánták azok, akik életre hívták.*”¹⁷

A fentieket még azzal kell kiegészítenünk, hogy a népbíróságokról „*a társadalomban kialakult képet az is jelentősen befolyásolta, hogy az erőszakszervekbe lévő volt deportáltak és munkaszolgálatosok gyakorta fizikai erőszakkal párosult nyomozásai után a büntetőeljárásokban számos zsidó vallású népügyész és népbíró tevékenykedett. [...] A feljelentők, valamint a vád és védelem tanúi között sokszor a valóságot meghaladóan a bosszúvágy volt érzékelhető.*” – állapítja meg a téma egyik legjobb magyarországi szakértője, dr. Zinner Tibor, hozzá téve, hogy „*az ún. tömegperekben ítélező népbírósági tanácsokról a társadalomban kialakult képet az is jelentősen befolyásolta, hogy az erőszakszervekben lévő volt deportáltak és munkaszolgálatosok gyakorta fizikai erőszakkal párosult nyomozásai után a büntetőeljárások során számos zsidó vallású népügyész és népbíró tevékenykedett. [...] Az egykori diszkrimináltak közül sokan a hatályos jogszabály szellemével, tartalmával ellentétesen vádoltak, ítéleztek. S a feljelentők, valamint a vád és a védelem tanúi között sokszor a valóságot meghaladóan a bosszúvágy volt érzékelhető.*”¹⁸ (Ide lehet még idézni Bibó Istvánt, aki az elhíresült esszéjében ekképpen fogalmazott: „*hamarosán a vádló és védekező indulatoknak és húzásoknak egy olyan tömkelege alakul ki, hogy a legtisztábbnak induló ügy is perceken belül rejtelmessé válik az alaptalan feljelentések, az előre elfogult tanúk, hamis ráismerések és rá nem ismerések, gyanús mentővallomások és akasztást követelő vagy a vádlottakat vértanúkként kezelő tárgyalóterem összevisszaságában.*”¹⁹)

A hódmezővásárhelyi nemzeti bizottság 1945 nyarán fölvetette, hogy a helyi illetőségű gyanúsítottak bűnügyeit ott bírálják el, tehát azt kérték a Szegedi Népbíróságtól, hogy hozzanak létre egy kihelyezett népbírósági tanácsot. Az Igazságügyminisztérium szeptemberben

¹⁵ Idézi Dr. Lukács Tibor: *A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945–1950.* Jog- és Közgazdasági Kiadó, Budapest, 1979., 162., 165.

¹⁶ Lásd Berend György: *A népbírászkodás.* Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 1948., 193.

¹⁷ Népbírósági Közlöny, 1946. január 12.

¹⁸ Zinner Tibor: A magyar nép nevében? Tanulmányok népbíróságokról, jogászokról, diktatúráról. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2021. 36. (Máshol azt írja a szerző, hogy a népügyészségek személyi összetételében „85 %-ban volt munkaszolgálatosok, vagy deportálásból visszajött, korábban sértett emberek képviselték a vádat...” Zinner Tibor: „*éjjel nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket.*” Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. MTA Law Working Papers, (III. évf.) 2016/1. 19., 36.)

¹⁹ Bibó István: Zsidókérdés Magyarországon 1944 után. In *Bibó István válogatott tanulmányok. 2. kötet.* Magvető, Budapest, 1986. 765–766.

értesítette a bizottságot, hogy teljesíti ezt a kérést, és kérte a pártokat, hogy jelöljenek ki tagjaik közül egy-egy népbíró és két-két póttágot. A Szegedi Népbíróság végül 1945. december 3-án kezdte meg Hódmezővásárhelyen a kihelyezett tárgyalásait. A kihelyezett népbíróság 1946 novemberéig működött folyamatosan, ekkor a politikai harcok kiéleződése miatt hónapokig szünetelt a munkája, ezalatt ismét Szegeden folytatták le a hódmezővásárhelyi vádlottakkal szemben indított eljárásokat. 1947 márciusában ismét Hódmezővásárhelyen tárgyalták a helyi ügyeket. A Szegedi Népbíróság hódmezővásárhelyi tevékenységét 1949 nyarán fejezte be. A hátra lévő háromnegyed évben Szegeden tartották meg a hódmezővásárhelyi illetőségű személyek elleni bűnpereket.²⁰ Ezt követően a megyei bíróság tárgyalta – a nagyrészt „izgatási” – ügyeket.

Dr. Ivánka Zoltán igazolási ügye

Ifj. draskóczi és jordánföldi Ivánka Zoltán 1891. április 25-én született Hajdúhadházon.²¹ Ősei kismemesek voltak. Valamikor az első világháború alatt szerzett orvosi diplomát. Első munkahelye a hódmezővásárhelyi városi kórház volt, majd 1919-től Hódmezővásárhely-Pusztaközpont külterületi tisztiorvosává nevezték ki. 1928-ban Vásárhely-Kutas tisztiorvosává választották. Élénk közéleti tevékenységet folytatott: 1929 és 1936 között alelnöke volt a kormánypárt, az Egységes Párt helyi szervezetének, és a harmincas évek végétől az Olvasóegylet elnöki tisztségét is betöltötte. 1941-től tagja lett a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületének (MONE)²², 1944-től pedig elvállalta az egyesület alelnöki megbízatását, de állítása szerint ebben a tisztségében teljesen passzív magatartást tanúsított.

1945. január 22-én az I. sz. igazolóbizottság előtt tett nyilatkozatában arra a kérdésre, hogy „*Volt-e része a népellenes törvények és rendeletek végrehajtásában*”, azt írta, hogy „*a szegedi m. kir. pénzügy igazgatás felkérésére mint szakértő az eltávozott zsidó orvosok rendelőjének leltározásában vettem részt*”. A következő kérdésre, miszerint elhagyta-e a várost az „orosz hadsereg” bevonulása előtt, azt írta, hogy a „második orosz betörés” alkalmával,

²⁰ Az utolsó, hódmezővásárhelyi illetőségű vádlott bűnperét 1950. március 6-án tárgyalta a szegedi „ötös” tanács. Meszlényi Pál „kulákot” a Kovács-tanács fölmentette az „izgatás” vádja alól.

²¹ Életrajzi adatait a népbírósági aktájában fellelhető adatok alapján közöljük.

²² A Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületét még 1919 nyarán alapította néhány jobboldali orvos. A MONE 1920-ban támogatta a numerus clausust, képviselte a fajvédő eszmét. A közalkalmazotti szférában dolgozó keresztény orvosok voltak a tagjai. Az 1920-as évek második felétől egyre inkább a szakmai érdekvédelem került előtérbe. Taglétszáma 1940-ben meghaladta a 9000 főt, vagyis szinte felölelte az egész keresztény orvostársadalmat. (Kb. kétszáz keresztény orvos nem volt hajlandó belépni, közülük tartozott a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert is.) 1945-ben a „fasiszta egyesületek” listájára került. Bővebben lásd Kovács M. Mária: *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*. Helikon Kiadó, Budapest, 2001. 86–92, 108–118, 151–162.

október 7-én főispáni rendeletre a Dunántúlra ment, ahol a székesfehérvári, majd a szekszárdi tiszti főorvosi hivatalban volt beosztva. A szovjet hadsereget Szekszárdon várta be, majd igyekezett minél előbb visszatérni Hódmezővásárhelyre.²³

1945. február 15-én az I. sz. igazolóbizottság elnöke, Dékány József felhívást tett közzé a Vásárhely Népében: „*Felhívom a lakosságot, hogy mindazok, akik az igazolás alá vont valamelyik közalkalmazottnak olyan magatartásáról vagy cselekményéről bírnak tudomással, amely a magyar nép érdekeit sértette, vagy sérti, ezt és a vonatkozó bizonyítékaikat, tanúikat a bizottság elnökének szóban vagy írásban jelentsék.*” A felsorolt személyek között volt dr. Ivánka Zoltán is. A felhívásnak hamarosan meg lett az eredménye: február 21-én Nagy József a bizottsághoz írásbeli panaszt nyújtott be. A följelentő a volt városi tiszti orvos igazolásával kapcsolatban óvással élt, mert szerinte „*tevékeny tagja*” volt a dr. Beliczky Kálmán²⁴ rendőr főtanácsos, Beretzky Pál²⁵ helyettes polgármester és két „csendőrpribék” alkotta bizottságnak, amely 1944. június 16-án döntött a vegyesházasságban élő zsidók deportálásáról. Ő is érintett volt, lévén zsidó a felesége. A bizottság előtt sírva könyörgött, hogy ne deportálják a feleségét és a lányukat, és hiába hivatkozott arra, hogy keresztény fiuk a keleti fronton harcol. „*A fent említett orvos úr is – írta – igen sietett könyörgésemre kijelenteni: »nem tehetünk semmit.«*” Szerinte dr. Ivánka, „*aki ilyen égbe kiáltó gazságban részt vett, [...] nem érdemli meg, hogy a tisztességes emberek között legyen a helye.*” (A nyilatkozatot rajta kívül Bodrogi Balázs is aláírta, mint tanú.)²⁶

Március 6-án az I. sz. igazolóbizottság²⁷ ülésén megjelenő Nagy József fönntartotta az írásbeli panaszban kifejtetteket. Bodrogi Balázs Hódmezővásárhely-gorzai gazda elmondta, hogy csak a följelentőtől hallott az ügyről. Dr. Ivánka Zoltán kijelentette, hogy annak a

²³ MNL CS-CSVML, a Szegedi Népbíróság iratai, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., ikt. sz. n. (Az igazolóbizottság iratai nincsenek leszámozva, a népbírósági iratok egy része sem, ezért ezekben az esetekben oldalszámra nem lehet hivatkozni.)

²⁴ Dr. Beliczky Kálmán (1884–1960) felvidéki születésű rendőrkapitány, rendőrfőtanácsos. 1940-ben helyezték Hódmezővásárhelyre. 1945 májusában, amint nyugatról visszatért Hódmezővásárhelyre, a politikai rendőrség leinternálta. 1948-ban a szegedi népbíróság első fokon két év börtönbüntetésre ítélte. Másodfokon a NOT jóváhagyta az első fokú ítéletet – mivel két évet a vádlott már egyébként is eltöltött előzetes letartóztatásban. Bővebben lásd Vincze Gábor: Dr. Beliczky Kálmán rendőrfőtanácsos. In uő. „*Horthysta*” rendőrfőtanácsostól az „*izgató kulákokig*”. Hódmezővásárhelyiek a szegedi népbíróság előtt 1945 és 1949 között. Kiadja a Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont, Hódmezővásárhely, 2021. 11–26.

²⁵ Dr. Beretzky Pál (1885–1954) jogász, városi főtitkár. 1936-ban választották Hódmezővásárhely helyettes polgármesterévé. 1944 tavaszán a belügyminiszter megbízta a polgármesteri tisztség ideiglenes ellátásával. Ezen minőségében Endrey Béla főispánnal együtt elszabotálta a gettó fölállítását Hódmezővásárhelyen. 1945 tavaszán letartóztatták, és bár idős, és beteges volt, „munkásszázadba” hurcolták. Onnan valószínűleg egészségügyi okokból szabadult. Az igazolóbizottság állásvesztésre ítélte, de a szegedi népbíróság megsemmisítette a határozatot. 1946-ban „B-listázták” és nyugdíja felét megvonták tőle. Kovács István: *Hódmezővásárhelyi életrajzi kalauz.* Magánkiadás, Hódmezővásárhely, 2015. 40.

²⁶ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., ikt. sz. n.

²⁷ A bizottság elnöke ekkor már Molnár Imre volt, tagjai pedig Kiss Lajos, Papp Lajos, Szei Sándor, Haraszi János, Dávid Balázs és dr. Korda Lajos.

bizottságnak, amely „a vegyes házasságban élő zsidó házastársak deportálása tárgyában határozott”, nem is volt tagja. Oda csak dr. Beliczky Kálmán szóbeli közlése folytán kapott behívást, kizárólag azért, hogy „a vegyes házasságban élő zsidó házastársaknak esetleg fölmerülő egészségügyi fogyatkozására”, melyek az elszállításukat gátolták volna, orvosi szakvéleményt nyilvánítson. Szavazati joga egyébként nem volt. Tagadta Nagy József vádját, és kijelentette, a bizottság elé csak a házaspár keresztény tagját hívták be. Azt azonban ezúttal elmondta, hogy – ugyancsak szóbeli utasításra – kénytelen volt részt venni a deportálandó zsidó nők „genitális vizsgálatának” orvosi felügyeletén. (Tulajdonképpen a hatósági tisztí főorvosnak kellett volna ezt elvégezni, de dr. Czakó Lajos²⁸ ezt ráhárította...)

A bizottság idézésére megjelent dr. Czakó Imre előadta, hogy öt júniusban telefonon hívta föl dr. Beliczky Kálmán rendőrfőtanácsos, és közölte, „felsőbb rendelkezésre” küldje ki dr. Ivánka Zoltánt egy bizalmas megbeszélésre. (Azt Beliczky nem mondta, hogy ezen miről lesz szó.) Dr. Czakó védekezése eléggé átlátszó: nehezen hihető, hogy a rendőrfőtanácsos ragaszkodott dr. Ivánkához. Valószínűbb az, hogy ő egyszerűen áthárította a felelősséget, és a vallomásában a felelősséget a beosztottjára „tolta”.

Az igazolóbizottság határozatában úgy döntött, hogy dr. Ivánka Zoltánt a 15/1945. sz. M. E. sz. rendelet 19. §. 2. bekezdése²⁹ értelmében népbíróság elé utalja (a határozatot és a keletkezett iratokat átküldték a szegedi népügyészséghez), és amíg az határozatot nem hoz ügyében, „közalkalmazotti működést nem fejthet ki”, az illetményének pedig csak felét kapja meg. A részletes indoklás egyértelműen Nagy vádjain, illetve dr. Ivánka vallomásán alapult.

Másnap egy kísérőlevéllel a bizottság elnöke, Molnár Imre megküldte a felvett jegyzőkönyvet és más iratokat a szegedi népügyészségnek azzal, hogy „nyomatékos gyanút lát fennforogni atekintetben, hogy az igazolás alá vont oly cselekményt követett el, mely súlyánál fogva a népbíróság elé tartozik...”³⁰

Március 30-án dr. Turay Gusztáv szegedi népügyész küldött egy idézést az orvosnak, melyben kötelezte őt arra, hogy „vádloltként” (sic! annak nincs nyoma, hogy mikor emeltek

²⁸ Dr. Czakó Lajos (1884–1950) sebész orvos, 1931-től hódmezővásárhelyi tisztí főorvos. 1945-ben a III. sz. igazolóbizottság állásvesztésre ítélte.

²⁹ „Az igazolóbizottság a következő határozatokat hozhatja: [...] 2. Amennyiben a bizottság megállapítja, hogy nyomatékos gyanú forog fenn atekintetben, hogy az igazolás alá vont olyan cselekményt követett el, amely súlyánál fogva a népbíróság elé tartozik, ebben az esetben az ügyet az ideiglenes nemzeti kormány által rövidesen felállítandó népbíróság előtti eljárásra utalja. A népbíróság elé utaló határozatban meg kell jelölni a határozat indokait, a tanúk nevét, címét és az egyéb bizonyítékokat. A népbíróság elé utalt közalkalmazott hivatali működést nem fejthet ki és a cselekmény súlyához képest szabja meg a bizottság, hogy a közalkalmazott ügyének befejezéséig részesül-e illetményben, s ha igen, annak milyen hányadában. Az igazolóbizottságnak igazolást kimondó vagy népbíróság elé utaló határozata ellen fellebbezésnek helye nincs. Ezekben az esetekben a tárgyalásról jegyzőkönyvet sem kell felvenni.” https://jogkodex.hu/jsz/1945_15_me_rendelet_5389228 (Letöltve: 2023. 08. 10.)

³⁰ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., ikt. sz. n.

ellene vádat – valószínűleg semmikor) április 7-én Szegeden jelenjen meg a kitűzött főtárgyaláson. A megmaradt iratokból nem lehet megtudni, hogy ezt a tárgyalást egyáltalán megtartották-e, de dr. Ivánka egy későbbi beadványából az derül ki, hogy illetékesség hiányában az ügyet visszaküldték Hódmezővásárhelyre.

Június 1-én az I. sz. igazolóbizottság³¹ újabb ülést tartott az orvos ügyében. Dr. Ivánkán és Nagy Józsefen kívül behívták dr. Beretzk Pál volt helyettes polgármestert is. Utóbbi előadta, hogy az ominózus grémium valójában nem is volt bizottság, csak annyi volt a szerepük, hogy a vegyes házasságban élő zsidó házastársak személyazonossága tekintetében tanúskodjanak. Kizárólag az eljáró Csaba Lajos³² csendőr főhadnagy határozott minden ügyben, nála pedig hiába próbáltak esetenként szót emelni a zsidó házastárs érdekében, illetve megakadályozni a deportálását. A kivételezettségi jogon a városban maradt Patzauer Aladárt³³ sikerült megmenteni. Úgy emlékezett, hogy amikor Nagy József megjelent, egyből a főhadnagy segítségét kérte, de ő elutasította. Egyébként ugyanazt vallotta, mint dr. Ivánka: egyszer sem történt meg, hogy a beidézett házastárs a város részéről behívott személyhez (pl. dr. Ivánkához) fordult volna. Amikor Endre László³⁴ és Bakó László³⁵ belügyi államtitkárok Szegeden a deportálás lebonyolítása érdekében egybehívták a környék polgármestereit³⁶, közölték az irányelvet: ha a vegyes házasságból született gyermekeket megkeresztelték, őt nem kell deportálni. Amikor erre fölhívta Belitzkyvel a főhadnagy figyelmét, az csak legyintett, hogy ez már „*túlhaladott álláspont*”. A nők „genitális vizsgálata” ellen is hiába tiltakozott. A vizsgálatra hallomása szerint az egyik eljáró hadnagy dr. Czakónak adott utasítást, aki azt továbbította dr. Ivánkának. Még elmondta, hogy a deportálást lebonyolító két csendőrtiszt: Nyitray Gusztáv százados, a szegedi nyomozó

³¹ A bizottság elnöke ezúttal Szent István volt, a tagok pedig Kiss Lajos, Papp Lajos, Kiss Bálint beküldött tagok és Dávid Balázs, valamint dr. Korda Lajos behívott tagok.

³² Az 1943-ban kiadott Csendőrségi Zsebkönyv szerint Csaba Lajos a makói csendőrszárny helyettes parancsnoka volt. Az nem világos, hogy miért éppen őt rendelték Hódmezővásárhelyre és nem Kanász István alhadnagyot, a szárny 3. szakaszának parancsnokát, amely alá a város tartozott.

³³ Patzauer Aladár (1895–?) szesz-nagykereskedő. 1919-ben a Szegeden megalakult Nemzeti Hadsereg tisztje, főhadnagyként szerelt le. 1945-ben Hódmezővásárhely állomásparancsnoka volt. Makó Imre – Szigeti János: „*Vihar és vész közepette*”. *A holokauszt hódmezővásárhelyi áldozatai*. Hódmezővásárhely, 2014. 76.

³⁴ Endre László (1895–1946) huszártiszt, politikus. 1919-ben részt vett az ellenforradalmi szervezkedésben, tagja volt a Rongyos Gárdának. 1938-ban Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja lett. Hírhedt antiszemita volt. A német megszállás után belügyi államtitkárként az egyik felelőse a vidéki zsidóság deportálásának. 1946-ban a népbíróság halálra ítélte, kivégezték. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/endre.html> (Letöltve: 2023. 08. 10.)

³⁵ Bakó László (1898–1946) csendőr őrnagy, politikus. Részt vett a szegedi ellenforradalmi szervezkedésben. 1925-től szolgált a csendőrségnél, 1938-ban nyugállományba vonult. 1939-ben nyilas programmal (hivatalosan pártönkívüliként) bekerült az országházba. 1944 márciusában belügyi államtitkár a Sztójay-kormányban. Egyik felelőse a vidéki zsidóság deportálásának. 1946-ban a népbíróság halálra ítélte, kivégezték. <https://hdke.hu/tudastar/enciklopedia/bako-laszlo/> (Letöltve: 2023. 08. 10.)

³⁶ Az értekezletre 1944. június 10-én került sor. „...az államtitkárok részvételével értekezlet volt a városházán, és időszériú közigazgatási kérdéseket tárgyaltak meg nemcsak a város, hanem a környéki törvényhatóságok vezetőinek: főispánok, alispánok és polgármesterek, valamint a rendészeti vezetők bevonásával.” Szegedi Új Nemzedék, 1944. június 11. („Vitéz Endre László és vitéz Bakó László államtitkárok megtekintették a gettót”).

osztály helyettes parancsnoka és a már említett Csaba Lajos főhadnagy voltak. Utóbbi volt az, akitől írásbeli utasítást kapott a városi tisztviselők igénybevételére. Egyébként a deportálással kapcsolatban semmiféle más írásos utasítást nem kapott.

Dr. Ivánka Zoltán kiegészítésül határozottan kijelentette: a nyolc, szolgálatra kirendelt bábaasszonyon, és önmagán kívül senki sem volt jelen a vizsgálatok idején, csak annak befejezése után, illetve azt követően, hogy a nők felöltöztek, jöhettek be férfiak, például csendőrök. Az előadó javaslatára a bizottság beidézte a bábaasszonyokat.

Egy héttel később, június 7-én az igazolóbizottság³⁷ déli ülése azzal kezdődött, hogy Szei Sándor felolvasta a Budapesten élő dr. Schächter Imre műtősebésznek aznap, a hódmezővásárhelyi politikai rendőrségen tett feljelentését. Ebben azt állította, amikor 1944. június 17-én bekísérték a csendőrök Kakasszékről a városba, ott a zsinagóga melletti iskola épületének egyik termében (vajon egyáltalán mit kerestek ott?) „szemtanúja” volt annak, hogy *„asszonyokat és lányokat vizsgáltak és motoztak. A részben [sic!] lemeztelenített nők tortúrájánál fehér köpenybe öltözött bábákon kívül ott volt dr. Ivánka Zoltán tisztifőorvos [sic!] valamint polgári ruhás férfiak is, egyébként a szobában ide oda járkáltak úgy polgáriruhás, mint egyenruhában öltözött férfiak... [...] Tisztifőorvos jelenlétében elkövetett, az ő hozzájárulásával elkövetett ilyen szemérem elleni merénylet véleményem szerint alkalmas arra, hogy a magyar orvosi kar iránt érzett bizalmat mindenkiben megrendítse.”*³⁸

Ezt követően a beidézett egyik bába (szülésznő), Balogh Józsefné előadta, hogy rajtuk és a gyanúsított dr. Ivánkán kívül, senki sem volt jelen a vizsgálatok alatt. A csendőrök csak akkor jöhettek be, amikor a nők már felöltöztek, és a személyes holmik átvizsgálása volt a feladatuk. Az utána meghallgatott Petrik Emília és Bagi Katalin bábák egybehangzóan ugyanezt mondták: a „vizsgálat” alatt idegen férfiak nem tartózkodtak a teremben, csak ők és Ivánka doktor, aki utasította őket arra, hogy a „virgókat” (szűz leányokat), és akiknek éppen menstruációja volt, ne is „vizsgálják” meg.

A tárgyalás során meghallgatott hat zsidó nő a fentiekkel ellentétes vallomást tett. Például Havas Hajnal³⁹ azt állította, hogy *„csendőrök, leventék és polgáriruhás személyek a teremben és a szomszédos teremmel nyíló átjáró ajtón állandóan járkáltak és jelen voltak akkor, amikor bennünket a madamok megvizsgáltak.”* (Őt nem vizsgálták meg, mert az egyik bába a jó

³⁷ Az ülésen ezúttal Szein kívül Kurucz János, Kiss Lajos, Kiss Bálint és Haraszi János bizottsági tagok, valamint Szabó Kálmán és dr. Korda Lajos behívott tagok vettek részt.

³⁸ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., ikt. sz. n. (A följegyzést a följelentő aláírásával látta el.)

³⁹ Havas Hajnal (1893–?) tanítónő. 1926-tól tanított a hódmezővásárhelyi elemi izraelita népiskolában. A strasshofi koncentrációs táborból 1945 májusában tért haza, 1947-től a szegedi elemi izraelita népiskolában tanított. Makó – Szigeti, 2014. 58.

ismerőse volt...) Emlékezete szerint, amikor Rubinstein Dórát tiltakozása ellenére a „madamok” erővel akarták megvizsgálni, Ivánka közbelépett. A bizottság ismételt kérdésére megint csak azt állította, hogy az eljáró főhadnagy (Csaba Lajos) és a többi csendőr ki-be mászkált a „vizsgálat” alatt. Lusztig Dezsőné szinte szó szerint ugyanezt vallotta (egyébként őt sem „vizsgálták” meg...). Érdekes, hogy özv. Schwartz Antalné azt mondta, hogy őt és a lányát le sem vetkőztették, „felöltözött állapotban ellenőrizték”. Goldberger Lászlóné (akinek a 15 éves lányát nem „vizsgálták” meg) Havas Hajnal hazugságait hangoztatta. (Valószínűleg egyeztettek a vallomásukat.) Schmicz Gyuláné azt mondta, őket a társával nem vetkőztették le meztelenre, úgy végezték el rajtuk a „vizsgálatot”. Utánuk ismét két bábát (Fodor Pálnét és Jónás Imrénét) hallgatott meg a bizottság. Ők a korábban kihallgatott társaikkal egybehangozóan azt állították, hogy a „genitális vizsgálat” alatt egyetlen egy idegen személy sem volt jelen és erre a jelen lévő csendőrök felügyeltek, akik senkit sem engedtek be a terembe.

Oláh Imréné (férje a zsidó iskola házmestere volt) azt állította, hogy amikor befejeződött a nők „vizsgálata”, a tisztiorvos bement hozzá, hogy megmossa a kezét, majd – állítása szerint – kijelentette: „*csak hogy megszabadultunk ettől a sok rohadt zsidótól, ott egye meg a fene őket, ahol vannak!*”⁴⁰ (Ennek az állítólagos kijelentésnek csak ő volt az egyedüli tanúja...) Végül Oláhné megjegyezte, hogy a „vizsgálatok” lezajlásáról semmit sem tud mondani, mivel oda neki tilos volt bemenni, a csendőrök nem engedték be az idegeneket. (Ez utóbbi megjegyzésével a bábák vallomását erősítette meg!) Őt követően még egy érintett zsidó nő tett tanúvallomást. Özv. Wollner Albertné azt állította, hogy amikor neki meztelenre kellett vetkőznie, „*két csendőr a teremben jelen volt*”. Zavaros vallomásának végén azt közölte, hogy dr. Ivánka Zoltán és a bábák részéről „*semmilyen bántó magatartást vagy ellenszenvet nem tapasztaltam. Velem, de tudomásom szerint másokkal sem viselkedtek durván.*”

Végül a bizottság előtt Ivánka doktor megtette az észrevételeit. Határozottan cáfolta a zsidó tanúk – egyébként részben egymásnak ellentmondó – vallomásait. Arra a kérdésre, hogy korábbi nyilatkozatában fenti tevékenységét miért hallgatta el, azt mondta, hogy ezt „*tisztán orvosi tevékenységnek tartotta*”. További kérdésre azt is elmondta, hogy a korábbi nyilatkozatában olvasható Magyar Orvosok Szövetsége helyett a MONE tagja volt, mintegy másfél évig, 1944 tavaszán pedig az alelnöke.

Kiss Lajos, az ügy előadója a zárt tárgyaláson azt javasolta, hogy Ivánkát – nyugdíjigény nélkül – fosszák meg közalkalmazotti állásától, és ügyét tegyék át a népügyészséghez. (Ez igencsak érthetetlen, ugyanis már a március 6-i határozatukban ugyanezt rendelték el!)

⁴⁰ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., ikt. sz. n. (A följegyzést a följelentő aláírásával látta el.)

A jegyzőkönyv eredeti példányát csak dr. Korda Lajos, Szentí Sándor és Kiss Lajos írták alá, a határozatot azonban mindnyájan.

Június 7-én a Szentí Sándor vezette I. számú igazolóbizottság dr. Ivánka Zoltánt az 1080/1945. M. E. sz. r. 20. §. 4. pontjára⁴¹ hivatkozva megfosztotta a közszolgálatban betöltött állásától, közhivatalt nem tölthetett be, emellett eltiltotta vezető állás betöltésétől, megfosztotta „nyug- és kegydíja” igényétől. Az indokolásban azt is írták, hogy „*a deportálandó vegyes házasságbeli zsidó házastársak deportálása tárgyában tartott értekezleten hatósági kiküldötként, illetve hatósági minőségben részt vett*”. Azt is „megállapították”, miszerint „*a közalkalmazotti hatósági tiszti orvosi minőségében részt vett a deportálandó zsidó nők vizsgálatában, amely körülményt nyilatkozatában elhallgatott*”, ráadásul alelnöke volt a MONE helyi szervezetének, amit nyilatkozatában ugyancsak elhallgatott. A bizottság szerint „*a deportálandó zsidó nők genitális vizsgálatánál mindvégig, mint hatósági kiküldött, részt vett és habár az ott vizsgálat alá került személyek helyzetét nem súlyosbította, azoknak helyzetét könnyíteni nem igyekezett.*” „*Tényként állapította meg továbbá a bizottság, hogy az elmúlt fasiszta rendszer ezen egyik legsúlyosabb és népellenesebb helyrehozhatatlan következményekkel járó cselekményének foganatosításában való részvételre a közalkalmazott sem hivatali előjárójától, sem más fölöttes hatóságtól írásbeli utasítást nem kérés cselekményét pusztán élőszóval közölt utasítások alapján tette meg.*” Ez azért eléggé elképesztő hivatkozás, ugyanis 1944 előtt is és 1945 után is az adott hivatal vezetője csupán szóban utasíthatta a beosztottját. Ez történt dr. Ivánka esetében is. A határozat végén leszögezték, hogy a tanúvallomások alapján „*alapos gyanút talált fennforogni atekintetben, hogy a közalkalmazott a népellenes törvények és végrehajtásában személyes személyes szabadságot, testi épséget sértő cselekményeket, valamint egyes személyek vagyoni romlását okozó cselekményeket, bár ezt törvényes hatáskörben módjában állott volna, megakadályozni nem igyekezett. Ezért cselekményét olyan súlyúnak találta, amely népellenes bűncselekmény tényálladékát látszik kimeríteni, ezért a népbíróság hatáskörébe tartozik.*” Végül az 529/1945. ME. rendelet alapján felosztatott MONE-ban „*kevésbé jelentős, de még vezető jellegű alelnöki tevékenységét fejtette ki*”, emiatt az ügyét áttették a szegedi népügyészséghez.⁴²

A tárgyalás végén dr. Ivánka Zoltán fellebbezést jelentett be az igazolóbizottság II/4/1945. sz. határozata ellen. A június 10-én, a Budapesti Népügyészség Fellebbezési

⁴¹ 20. §. „Az igazolóbizottság az 1. §-ban foglalt figyelembevételével az igazoló eljárás alá vont egész magatartásának gondos megvizsgálása után szabad meggyőződés alapján állapítja meg, hogy az igazoló eljárás alá vont alkalmas-e arra, hogy a demokratikus népi Magyarországon közszolgálatot teljesítsen. [...] 4. állásától megfosztja. [...] Az állásától megfosztott elveszti közszolgálati állását, állásából eredő jogait és igényeit (illetményeit, nyugdíjigényét, nyug- és kegydíját).” https://jogkodex.hu/jsz/1945_1080_me_rendelet_3732066 (Letöltve: 2023. 08. 10.)

⁴² MNL CS-CSML HL, XVII. 407. fond, III. doboz, 2/IV/1945. sz., 2191/7. ikt. sz.

Tanácsának megküldött fellebbezésében részletesen, pontról pontra cáfolta a vádakát. Elismerte, hogy a MONE városi alelnöke volt egy kis ideig, de ezt a megtiszteltetést csupán az orvos kollégái megbecsülésének tartotta. Tagadta – Beretzky Pál vallomására is hivatkozva –, hogy bármiféle bizottságnak lett volna a tagja, a vegyes házasságban élő zsidók deportálásának kérdésében egyébként kizárólag Nyitray Gusztáv csendőrszázados intézkedhetett. A „genitális vizsgálatokhoz” Nyitray ragaszkodott, ezért ő mást nem tehetett, mint hogy a zsidó nők helyzetén igyekezett valamiképpen könnyíteni. Egyébként is magát a „vizsgálatokat” a bábák végezték, ő csupán a szakmai felügyelet céljából volt kirendelve. A századosnál igyekezett elérni, hogy a hódmezővásárhelyi nők esetében tekintsen el a „vizsgálatról”, de ő a kérést azzal utasította el, hogy a bácskai tapasztalatai alapján ez mindenképpen szükséges... Ismét hangsúlyozta, hogy a bábáknak kiadta utasításban, hogy a „virgókat” és a menstruáló nőket ne vizsgálják meg. *„A vizsgálatot kellő tapintattal végezzék, a tisztaságra vigyázzanak...”* Amikor két áldott állapotban lévő asszony „motosására” is sor került volna, közbelépett a csendőröknél, akik eltekintettek ettől. A fentiek alapján elutasította az igazolóbizottság azon véleményét, miszerint ő a zsidó nők helyzetén *„könnyíteni nem igyekezett”*. Azt is megjegyezte, hogy valójában nem is őt, hanem dr. Czakó Lajos tisztii főorvost bízták meg az inkriminált feladattal, csakhogy ő ezt ráhárította, és szóban utasította, hogy végezze el ezt a „munkát”.⁴³

Hivatkozott egyes zsidó nőknek a népjegyész előtt tett vallomására, melyben egyebek mellett azt közölte: *„az orvos úr ellen nincs semmi panaszunk, úgyszintén a vizsgálatot végző bábák ellen sem”*. Dr. Schächter ellene emelt gyalázatos, alaptalan vádja kapcsán azt elismerte, hogy – elméletileg – megtörténhetett, hogy egy csendőr a „vizsgálatot végző termen”, vezette keresztül a „kollégát”, de ő akkor nem volt jelen. Végül kijelentette: *„a feljelentés hangját vissza kell utasítanom, állítom, ember és Isten előtt, hogy szemérmem sértő cselekedetet sem magam soha el nem követtem, sem annak elkövetésére másokat elő nem segítettem. Távollétem alatt történt tevékenységért felelősségre vonható nem vagyok, ezért a beadványban ellenem emelt aljas vád ellen határozottan tiltakozom.”*⁴⁴ Arra is kitért, hogy a várost kényszerűségből, az utolsó közalkalmazottak egyikeként hagyta el. Amint tehetette, rögtön hazatért a városba, már 1944. december 22-én, mert *„nem tettem olyan cselekedetet, amiért bárki előtt egész emberként helyt ne állhattam volna, és félttem volna a felelősségre vonástól.”* Azt is megjegyezte, hogy az igazolóbizottság már az első tárgyalása után ügyét a szegedi népbíróság elé utalta, de az

⁴³ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., ikt. sz. n.

⁴⁴ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., ikt. sz. n. (Feltehetően a népjegyész húzta alá a kiemelt részt, a lap szélére kérdőjelet is tett...)

visszaküldte, mint nem oda tartozót. Végül fölemlítette, hogy a bizottság büntetése súlyosan érinti, mert állami tiszti orvos magángyakorlatot nem folytathat.

Június 16-án Szent István, az igazolóbizottság elnöke átirattal megküldte a Budapesti Népbíróság Fellebbviteli Tanácsának az iratesomót. Onnan augusztus 29-én dr. Resofszy Sándor népfőügyész leküldte azt a szegedi népjogorvosoknak azzal, hogy dr. Ivánka Zoltán ügyében a szegedi népbíróság fellebbviteli tanácsa az illetékes.

Dr. Papp Sándor igazolóbizottsági ügye

Dr. Papp Sándor 1907. január 20-án született Hódmezővásárhelyen. (Családi háttéréről hallgatnak a források.) A Bethlen Gábor Református Gimnáziumban érettségizett. 1926-ban iratkozott be a román megszállók által 1919. május 12-én bezárított, Kolozsvárról elűldözött, majd 1921 őszén Szegeden megtelepedett Ferenc József Tudományegyetemen.⁴⁵ 1932-ben kapott orvosi diplomát. Orvosi munkásságát a helyi kórházba kezdte meg, mint segédorvos. 1938 áprilisában kinevezték a MÁV megbízott pénztárhoz.⁴⁶ Közéleti tevékenységét mutatja, hogy több népművelési előadást tartott.⁴⁷ Már egyetemista korában tagja lett a Turul Szövetség⁴⁸ Gróf Bercesényi Miklós Bajtársi Egyesületének, később pedig a magyarországi Keresztyén Ifjúsági Egyesületek Nemzeti Szövetsége (rövidítve: KIE) hódmezővásárhelyi vezetőségének. Természetesen – akárcsak dr. Ivánka Zoltán – tagja volt a MONE-nak is.

A világháború kitörése után hat alkalommal hívták be a honvédségbe, tulajdonképpen némi megszakítással, szinte folyton távol volt szülővárosától.⁴⁹ 1944 novemberében megszökött az alakulattól, mert nem akarta elhagyni az országot, hónapokig Budapesten bujkált. 1945. február 6-án ért haza.⁵⁰ A hónap végétől Nagymágocson helyettes községi orvosként teljesített szolgálatot. (Az addig ott szolgáló orvos 1944-ben behívót kapott és még 1945-ben sem lehetett tudni semmit felőle.)

A kálváriája 1945 márciusában kezdődött el, amikor igazolóbizottsági eljárás indult ellene. Egy március 11-i beadványában azt kérte a bizottságtól, hogy „*a legközelebb tartandó*

⁴⁵ Erről bővebben lásd Vincze Gábor: *A száműzött egyetem. A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919–1921)*. JATE Press, Szeged, 2006.

⁴⁶ Népjogorvos, 1938. április 13.

⁴⁷ Például: Vásárhelyi Újság, 1938. december 28., Vásárhelyi Reggeli Újság, 1939. január 28., Vásárhelyi Újhirsek, 1939. február 7, 21., 1940. január 23.

⁴⁸ Erről bővebben lásd Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség (1919–1945)*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2012.

⁴⁹ A védőügyvédje, dr. Jezerniczky Ákos a népbíróságnak tételesen megküldte a behívások időpontját: 1.) 1940. június 5. – október 8.; 2.) 1940. október 14. – december 18.; 3.) 1941. április 5. – október 20.; 4.) 1942. március 16. – szeptember 29.; 5.) 1943. február 10. – augusztus 25.; 6.) 1944. április 3. – november 25. MNL, CS-CVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 74.

⁵⁰ Az 1945. január 30-i Vásárhelyi Népeben Papp Sándorné még a férje holléte után érdeklődött.

tárgyaláson” idézzék be tanúként Hódi János nyugalmazott vasutast és Varga Lajos MÁV-hivatalnokot.⁵¹ (Érdekes módon a Vásárhely Népe számaiból nem derül ki, hogy mikor jelent meg egy olyan igazolóbizottsági felhívás, amelyben megtalálható lenne a neve.)

A tárgyalás előtt egy nappal, a Hódmezővásárhelyi Vasutasok Szabad Szakszervezete elnöke és a titkára küldött egy igazolást az igazolóbizottság elnökének, melyben kifejtették, hogy „*dr. Papp Sándor Máv. pályaorvos a körünkben kifejtett orvosi teendőin kívül sem politikai sem nép ellenes magatartást nem tanúsított. Orvosi teendőivel és népszerűségével teljesen meg voltunk elégedve és óhajtjuk, hogy továbbra is Máv. pályaorvos működhessen közöttünk.*”⁵² Erre a válasz már csak a 13-i igazolóbizottsági tárgyalás, illetve határozat megszületése után tíz nappal érkezett meg a helyi MÁV-főnökséghez. Molnár Imre elnök közölte, hogy az orvos igazolási ügyét a bizottság „*további eljárás végett*” a népbírósághoz utalta, és kimondotta, hogy „*nevezett közalkalmazotti ügyének befejezéséig közhivatali tevékenységet nem fejthet ki*”, illetményeinek pedig csak 25 %-a folyósítható. Kérte ennek „*szíves tudomásulvételét*” és a határozat foganatosítását.⁵³

1945. április 3-án tárgyalta az I. sz. igazolóbizottság⁵⁴ dr. Papp Sándor igazolási ügyét. Az ügy előadója ismertette az orvos kérelmét, hogy Hódi Jánost és Varga Lajost tanúként hallgassák meg, (beidéztek őket), valamint a vasutas szakszervezet előző napi nyilatkozatát. Tulajdonképpen két „ügyel” vádolták: 1.) a MONE tagja, sőt, pénztárosa volt, a helyi fiók pedig a szegedi orvosi kamaránál sürgette a zsidó orvosok gyakorlatának korlátozását, de úgy emlékezett, hogy ebben „*kezdemenyező szerepe*” nem volt már csak azért sem, mert akkoriban katonai szolgálatát töltötte. 2.) A Vásárhelyi Népújság 1942. október 3-i számában⁵⁵ megjelent egy interjú vele, de „*az nem közli hív szellemben az ő tényleg megtett nyilatkozatát*”. Dr. Korda Lajos bizottsági tag kérdésére azt mondta, nem kért helyreigazítást, mert „*kényelmetlennek tartotta, hogy ezt az ügyet továbbra is felszínen tartsa.*” Korda „*arra vonatkozóan, hogy mint OTBA⁵⁶ és MÁV orvos zsidó származású betegeket hogyan és miképpen kezel*”, kérte kihallgatni dr. Varga Imrénét és Nagy

⁵¹ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 7. (A kézzel írt beadványt csak 1945. július 24-én iktatták – nem a szegedi, hanem a budapesti népbizottságnak. Ennek okát nem sikerült kideríteni.)

⁵² MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 8.

⁵³ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 9.

⁵⁴ A bizottsági elnöke Molnár Imre, a tagok pedig: Papp Lajos, Diószegi Ferenc, Haraszi János, Szei Sándor, Pákozdy Ferenc és dr. Korda Lajos voltak.

⁵⁵ Népújság, 1942. október 3., 5–7. o.: „A Népújság olvasótábor a Népújságról”. „*Kisértenek a régi emlékek. Papp Sándor dr. orvos: – Mit vártam és mit kaptam a Népújságtól?... Őszintén szólva eleve nem sokat vártam és ezért nem is csalódtam. [...] Bár a lap átalakulása óta észrevehetően és örömdetesén tolong jobbra, de... [...] várjuk a Népújságtól a zsidókérdésen kívül a magyar sorskérdések (hitbizományi, egyházi birtokok reformja, egyke, családvédelem) napirenden tartását is.*” (A lap kérdésére válaszolt többek között dr. Héjja József, Nagy Béla és Godás Imre lelkészek, Cseh András kanonok, dr. Temesváry Imre képviselő és dr. Simkó Elemér főispán.)

⁵⁶ OTBA: Országos Tisztviselői Betegsegélyző Alap. 1921-ben alapította meg a Népjóléti Minisztérium, a köztisztviselők számára.

Zoltánnét. (Utóbb – éppen Korda javaslatára – a bizottság elutasította a kérést.) A behívott két tanú, Hódi és Varga egybehangozva azt állították, hogy „a közalkalmazott, mint MÁV orvos, mindenkor a hivatása magaslatán állott [...] és vele szemben kifogás nem merült fel”. A bizottság azonban – miután szerintük dr. Papp Sándorra vonatkozóan csak „általános kérdésekben” nyilatkoztak – meg sem eskette őket (és mint utólag nyilvánvalóvá vált, nyilatkozatukat figyelembe sem vették!). Végül Korda azt javasolta, hogy igazolási ügyét „további elbírálás végett” utalja a bizottság népbíróság elé, mert „cselekménye olyan súlyúnak látszik, amely a 81/1945. M.E. sz. rendelet 17. §-ának 2. és 3., illetve 4. pontjaiban⁵⁷ foglalt népellenes vétségek tényálladékát meríti ki”. Azt is javasolta, hogy ügyének befejezéséig illetményeinek csak a 25 %-át kapja meg. Az igazolóbizottság a javaslatokat egyhangúlag megszavazta,⁵⁸ és a debreceni ideiglenes kormány a közalkalmazottak igazolásáról szóló 15/1945. M.E. sz. rendelet 19. §. 2. bekezdésére⁵⁹ hivatkozva ügyét népbíróság elé utalta. Az indokolásban a fentebb ismertetett „bűneire” hivatkoztak. 1.) A MONE-ban „kevésbé jelentős, de még vezető jellegű tisztséget” viselt, és „mint ilyen fejtett ki tevékenységet azáltal, hogy a hódmezővásárhelyi MONE fiók-nak a szegedi kerületi orvosi kamarához intézett átíratában – a zsidó orvosok gyakorlatának korlátozása tárgyában – mely az országban, mint első ilyen jellegű értelmű felterjesztés szerepelt, maga is részt vett.” A bizottság „tényként” állapította meg, hogy az orvos a Népújság inkriminált számában „nyilatkozatot tett, amelyben nyilvánvalóan jobboldali beállítottságáról tett tanúságot és nehezményezte azt, hogy a lap kénytelen olyan anyagokat magával hordani, amely egy radikális jobboldali lapnál akadályt jelent. A továbbiakban teljes szellemi és anyagi átállást követel...” Azt is tényként állapították meg, hogy az orvos nem tett lépéseket annak érdekében, hogy a lapban megjelenjen egy helyreigazítás. A „fenti cselekmények” miatt „alapos gyanút lát fennforogni atekintetben”, hogy 1.) „fasiszta, demokrácia ellenes pártban fejtett ki kevésbé jelentős, de még vezető jellegű tevékenységet”; 2.) „nyomtatványban nyilvánosan népellenes,

⁵⁷ „Népellenes büntettségben bűnös az is, aki [...] 2. aki anélkül, hogy evégből vele szemben közvetlenül vagy közvetve kényszer alkalmaztatott volna, a németek által Magyarországon szervezett Volksbundba tagként belépett, vagy fasiszta-, illetőleg demokráciaellenes pártban, szervezetben vagy alakulatban tisztséget vállalt, avagy tagként tevékeny működést fejtett ki; 3. aki – a 11. § 6. pontjának, illetőleg a 15. § 4. pontjának esetét ide nem értve – nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt, rádió útján vagy egyébként nyilvánosan népellenes vagy demokráciaellenes intézkedések meghozatalát sürgette vagy a meghozottakat feldicsérte; 4. aki kényszerű szükség nélkül a nép- vagy demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött;” <http://www.jogiportal.hu/index.php?id=skhftzgl5im9ykd5b&state=20070701&menu=view> (Letöltve: 2023. 08. 10.)

⁵⁸ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 20–21.

⁵⁹ „Amennyiben a bizottság megállapítja, hogy nyomatékos gyanú forog fenn atekintetben, hogy az igazolás alá vont olyan cselekményt követett el, amely súlyánál fogva a népbíróság elé tartozik, ebben az esetben az ügyet az ideiglenes nemzeti kormány által rövidesen felállítandó népbíróság előtti eljárásra utalja. A népbíróság elé utaló határozatban meg kell jelölni a határozat indokait, a tanuk nevét, címét és az egyéb bizonyítékokat. A népbíróság elé utalt közalkalmazott hivatali működést nem fejtett ki és a cselekmény súlyához képest szabja meg a bizottság, hogy a közalkalmazott ügyének befejezéséig részesül-e illetményben s ha igen, annak milyen hányadában.” https://jogkodex.hu/jsz/1945_15_me_rendelet_5389228 (Letöltve: 2023. 08. 10.)

demokráciaellenes intézkedések meghozatalát sürgette...”; 3.) „kényszerű szükség nélkül nép- vagy demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött”.⁶⁰

Április 13-án Molnár Imre bizottsági elnök az orvos nyilatkozatát, a bizottság jegyzőkönyvét és a Népújság inkriminált számát, valamint az Országos Orvoskamrai Közlöny 1941. január 11-i számában megjelent közlemény másolatát⁶¹ az ügyben hozott határozatot és a többi iratot áttette a népügyészséghez.

Június 9-én – két nappal dr. Ivánka Zoltán elmarasztalása, foglalkoztatástól való eltiltása után – az I. számú igazolóbizottság ismét az 1080/1945. M.E. sz. miniszterelnöki rendelet 20. §. 4. pontjára való hivatkozással határozatot hozott arról, hogy dr. Papp Sándort is megfosztja az állásától. *„A közalkalmazott elveszti közszolgálati állásait, abból eredő jogait és igényeit, nyug- és kegydíját, közhivatalra nem, magánalkalmazás körében pedig vezető állásra nem lehet többé alkalmazni és közmegbízatást nem kaphat.”* Arra hivatkoztak, hogy *„a bizottság nyomatékos gyanút lát fennforogni abban a tekintetben, hogy az igazolás alá vont közalkalmazott bűncselekményt követett el”*. Az indokolásban a Népújságban leközölt interjúra hivatkoztak, valamint a MONE inkriminált előterjesztését. Jellemző a bizottság elfogultságára, hogy nem volt hajlandó meghallgatni Csáki Lajos lapszerkesztőt, aki tisztázni tudta volna, hogy valóban az hangzott-e el a rövid beszélgetés során, mint ami a lapban megjelent. Azt is felrötták dr. Pappnak, hogy nem mondott le a MONE pénztárosi tisztségéről, miközben szinte folyamatosan katonai szolgálatot teljesített. Azt csupán *„enyhítő körülménynek”* tudták be, hogy Nagymágocson *„igyekezett beilleszkedni”* a *„mai demokratikus népi-társadalmi rendbe”*.⁶²

Dr. Ivánka Zoltán népbírói ügye

Július 3-án a Magyar Államrendőrség Politikai Osztálya „munkásszázadának” helyiségében, Hódmezővásárhelyen kihallgatták a rendőrség által még május 7-én őrizetbe vett dr. Ivánkát. (A kihallgatás helyszíne alapján nyilvánvaló, hogy a helyi politikai rendőrség „leinternálta” és őt is a Serház téri internáló-munkatáborba helyezte.) A fölvetett jegyzőkönyv tanúsága szerint azt vallotta a politikai tevékenységéről, hogy 1929 és 1936 között a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja 12. választókerületének elnöke volt. Állítólag az ő 1934. évi passzivitása miatt bukott

⁶⁰ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 22.

⁶¹ „Titkár ismerteti a hódmezővásárhelyi MONE fiók elnökségének átiratát a zsidó orvosok gyakorlatának megszorítása ügyében. A választmány az indítványhoz csatlakozik.” MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 23.

⁶² MNL CS-CSML HL, XVII. 407. fond, III. doboz, 2/16/1945. sz., oldsz. n.

meg a kormánypárti jelölt, Farkas Béla⁶³ főispán, 1939-ben pedig már nem is volt hajlandó részt venni a választási kampányban. 1941-től MONE-tag volt, 1944 májusától alelnök, de mindvégig passzív. Ami a zsidó nők „vizsgálatát” illeti, megismételte a korábban tett vallomását. Október 7-én Magyary-Kossa Aladár⁶⁴ főispán utasítására távozott el a városból. Szekszárdon az ottani alispán utasította, hogy esküdjön föl a Szálasi-kormányra. Amikor hazaért, Kiss Pál⁶⁵ polgármester visszahelyezte az állásába.

Augusztus végén érdekes fordulat állt be az orvos ügyében. 29-én ugyanis több zsidó lakos tett nyilatkozatot mellette. Héber Ferencné azt nyilatkozta, hogy dr. Ivánka Zoltán *„az előírt motozásnál emberségesen és minden megszégyenítéstől mentesen végezte velem szemben a kötelezettségét.”* A többiek (tíz nő és két férfi, orvos) igazolták, hogy *„a deportálásunk alkalmából oda hivatalosan kirendelt orvos szakértő, dr. Ivánka Zoltán állami tiszti orvos a legkorrektebbül viselkedett velünk szemben, és amennyiben tehetett, sorsunkon könnyebbitett. Minden más beállítás ellen tiltakozunk, mert dr. Ivánka Zoltán hosszú közéletű hivatása gyakorlása közben a zsidóság ellen soha nem vétett.”* Végül kérték az igazolóbizottságot, hogy hatálytalanítsa a korábbi határozatát. A későbbi fejlemények ismeretében ez a két nyilatkozat nem hatotta meg a bizottság tagjait...

Szeptember 10-én a szegedi népügyészség indítványozta a népbíróságnak, hogy hagyja jóvá az igazolóbizottság határozatát, és tűzze ki a tárgyalás idejét. Rá két nappal dr. Ivánka újabb beadványt készített a Budapesti Népügyészségnek címezve. (Azt nem lehet tudni, miért éppen oda, miközben a Szegedi Népügyészség, illetve a Népbíróság Fellebbviteli Tanácsa volt az illetékes fórum.) A beadványban arra hivatkozott, hogy a hódmezővásárhelyi igazolóbizottságot talán *„csak a túlbuzgóság”* vezette. Védelve érdekében mellékelte a tizenhárom hódmezővásárhelyi illetékességű zsidó lakos nyilatkozatát, akik csak akkortájt értek haza. Rájuk hivatkozva azt írta, hogy *„a tömeges megnyilatkozásból minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy zsidó ellenes és német barát magatartást sohasem tanúsítottam, és egy, a jogaiban letiprott emberrétegnek még akkor is segítő kezet nyújtottam, amikor emiatt*

⁶³ Dr. alsótakáchi Farkas Béla (1885–?) jogász, politikus. Az 1920-as években a földművelődési minisztérium vezető munkatársa. 1926-tól 1935-ig Csongrád vármegye, 1932 és 1935 között (?) Hódmezővásárhely főispánja volt.

⁶⁴ nagysarlói Magyary-Kossa Aladár (?–?) földbirtokos, politikus. Végigharcolta a Nagy Háborút, majd a Földművelésügyi Minisztériumban szolgált. 1944 májusában Szeged főispánjának nevezték ki, majd szeptember 5. és október 8. között Hódmezővásárhely főispánja lett. A Vörös Hadsereg bevonulása előtt eltávozott a városból. Valószínűleg nyugatra menekült és ott halt meg. Kovács István (szerk.): *Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú város történeti almanachja (1873–1950)*. Hódmezővásárhely, 2003. 216–218.

⁶⁵ Kiss Pál (1898–1974) tűzoltóparancsnok, polgármester. 1924 és 1927 között helyettes tűzoltóparancsnok volt, 1927-ben nevezték ki főparancsnokká. 1944. október 10-én a helyi baloldal támogatásával a város (pártonkívüli) polgármesterévé választották. 1947-ben politikai okok miatt lemondott tisztségéről. 1956-ban tagja volt a város nemzeti bizottságának, egyik szervezője volt a nemzetőrségnek. Emiatt 1956 után egy év börtönre ítélték. Kovács, 2003. 148–150.

igen könnyen az állásomat, sőt, talán az életemet is kockára tettem.” Végül kérte „szükség esetén” kérte a hivatkozott személyek tanúkenti kihallgatását. Október 4-én dr. Resofszky Sándor népfőügyész ezt a kérvényt is leküldte a szegedi népügyészséghez.

A szeptember 18-i, Nbf. 774/1945. sz. határozatában dr. Csaba Sándor tanácsvezető bíró Taraszovics Ödön⁶⁶ népbírárt jelölte ki előadóul, és felkérte, hogy haladéktalanul tűzze ki a tárgyalást. Ő 28. körül (szeptember 29-én iktatták a népbíróságon) az Ivánka-féle igazolási ügy iratainak visszaküldése mellett az átiratában közölte dr. Margita István tanácsvezető bíróval, hogy készen áll a kitűzendő fellebbviteli tárgyaláson való előadásra, illetve ismertetésére. Perdöntőnek tartotta az írásbeli panaszt tett dr. Schächter Imre budapesti műtősebész személyes kihallgatását, ennek érdekében pedig javasolta megidézését a kitűzendő tárgyalási napra. (Jellemző Taraszovics elfogultságára, hogy csupán a már Budapesten élő zsidó orvost javasolta beidézni a „perdöntő írásbeli panasz”-a miatt, a beadványokat aláíró tizenhárom személy kihallgatását nem tartotta fontosnak!)

Október 7-én dr. Csaba Sándor november 15-ét jelölte meg tárgyalási napul, melyről értesítette dr. Ivánkát. (A 25-i kézbesítési bizonyítványt Ivánkáné írta alá, nyilván azért, mert a férje még mindig internált volt.)

November 11-én a gyanúsított meghatalmazta a hódmezővásárhelyi dr. Pánczél Ferenc ügyvédet, hogy igazolási ügyének fellebbezési szakaszában teljes jogkörrel képviselje őt. A négy nappal későbbi, 15-i, dr. Csaba Sándor tanácsvezető bíró által elnökölt fellebbviteli népbírósági tárgyaláson⁶⁷ dr. Pártos Imre népügyész a tárgyalás elnapolását kérte, mert a szakszervezeti kiküldött népbírónak orvos végzettségűnek kellene lennie, tekintettel a vádlott foglalkozására. A tárgyalást először csak felfüggesztették, de mivel nem tudtak sebtében „berángatni” egy orvos végzettségű személyt népbírónak, ezért elnapolták.

A fellebbviteli tárgyalás folytatását nem kapkodta el a szegedi népbíróság: csak december 25-én értesítette a népügyészséget, hogy az új tárgyalási nap 1946. január 16-án lesz.

1946. január 16-án a szegedi népbíróságnál dr. Ivánka Zoltán igazolási ügyében eljáró tanácsvezető bíró, dr. Gróf Kornél vezetésével megtartott nyilvános fellebbviteli tárgyaláson⁶⁸ a vádat ugyanaz a népügyész képviselte, mint az első tárgyalási napon, a védőügyvéd dr. Pánczél Ferenc volt. Dr. Gróf kérdésére az igazolás alá vont előadta, hogy 1943-ban lépett be a

⁶⁶ Taraszovics Ödönt, akit a PDP jelölt népbírónak, 1948. augusztus 6-án a Lévy Béla és társai (konceptíós) perben két és fél év fegyházra ítélték. Szegedi Hírlap, 1948. augusztus 7.

⁶⁷ A népbírák: Taraszovics Ödön (PDP), Kun Béla (?), Makra Imre (?), Daka Ferenc (SZDP), Kárász László (?), Lévy Béla (PDP) voltak.

⁶⁸ A népbírák: Taraszovics Ödön (PDP), Makra Imre (?), Daka Ferenc (SZDP), Ráduly Lajos (?), Lippai Lajos (PDP) és dr. Halmágyi Lajos voltak.

MONE-ba, önként, „*mint keresztény orvos*”, és annak két évig alelnöke volt. A pénzügyigazgatóság kérésére a főnöke, dr. Czakó Lajos rendelte ki leltározásra a zsidó orvosok rendelőinek átvételekor. Annál az ominózus bizottságnál, mint orvos szakértő volt jelen, hogy az elszállítást képező esetleges „*egészségügyi fogatkozásról*” mondjon véleményt. A nők vizsgálatát kizárólag a bábák végezték, az ő felügyeletével. („*A deportálandó zsidó nőkn, határozottan kijelentem, egyetlen egy esetben sem végeztem genitális vizsgálatot.*”) Végül fontosnak tartotta kijelenteni: a „vizsgálat” alatt idegen személy nem volt jelen. Ezután a vezető bíró összefoglalta a tárgyalás anyagát, majd – a tanácskozási jegyzőkönyv szerint – az alábbi határozatot hozták: Taraszovics az akkor már 54 éves dr. Ivánka nyugdíjazását javasolta, a többiek dr. Halmágyi javaslatát fogadták el, miszerint veszítse el az állását, és orvosi gyakorlatot három évig nem folytathat. Végül a fellebbviteli tanács „*a fennforogni látszó népellenes büntett elbírálása végett*” az iratokat hivatalból a szegedi népügyészséghez tette át. A védő, dr. Pánczél Ferenc a határozat megváltoztatását kérte. (A kézzel írt jegyzőkönyvet csak dr. Gróf Kornél és dr. Réti Lajos jegyzőkönyvvezető írták alá.) A fentieknek megfelelően a szegedi népbíróság igazolási fellebbviteli tanácsa végzésében az 1146/1945. M.E. sz. rendelet 2. §. 3. pontja⁶⁹ alapján az igazolóbizottság határozatát részben megváltoztatta. Az igazolás alá vont dr. Ivánka Zoltán orvosi gyakorlatát három évre felfüggesztette, de a családtagjai részére a nyugdíjigényt meghagyta. Az indoklás (mely alig, illetve csak kis részben olvasható!) szerint azért tiltották el három évre dr. Ivánkát a szakmája gyakorlásától, mert három évig a MONE tagja volt.

Úgy tűnik, a hódmezővásárhelyi kommunisták nagyon nem voltak megelégedve az ítélettel. Lapjukban heves kirohanást intéztek az ítéletet meghozó népbíróság ellen: „*A Vásárhely Népe éppen Ivánka Zoltán esetére hivatkozva tiltakozott az ellen, hogy a szakszervezetek vezetőségeibe is befurakodni engedjék a reakciós elemeket. A város tisztiorvosát ugyanis az igazoló bizottság állásvesztésre ítélte. Ivánka dr. az igazoló bizottság határozatát megfellebbezte így került ügye a múlt héten a szegedi népbíróság elé. Köztudomású, hogy a zsidók deportálása alkalmával a csendőrök és a deportálásban résztvett SS-legények mindent elkövettek, hogy az elhurcoltakat megfosszák értékeiktől. A népbíróság, mint fellebbezési fórum megállapította, hogy Hódmezővásárhelyen a báméskodó leventék és csendőrök szemeláttára kutatta át dr. Ivánka Zoltán tisztifőorvos a teljesen meztelenre*

⁶⁹ „Az igazolási eljárásra az 1080/1945. ME. rendelet irányadó a következő eltérésekkel: [...] 3. foglalkozásának gyakorlásától általában vagy a határozatban megjelölt helységeiben meghatározott, de legfeljebb 5 évi időtartamra eltiltja”. https://jogkodex.hu/jsz/1945_1146_me_rendelet_6965481 (Letöltve: 2023. 08. 10.)

vetkőztetett nőket. E súlyos megállapításon kívül bebizonyítva látta a népbíróság azt is, hogy a hírhedt tisztiorvos alelnöke volt a fasiszta orvosegyesületnek is. Mindezek alapján a népbíróság nemcsak helybenhagyta a vásárhelyi igazoló bizottság döntését, hanem az állásvesztésen kívül még 3 évre eltiltotta dr. Ivánka Zoltánt hivatása gyakorlásától, a közhivatal viselésére végleg alkalmatlannak nyilvánította, mivel pedig cselekedetei kimondottan népellenes bűnök, ügyét áttették a népügyészséghez. ”⁷⁰ A cikk hemzseg az alaptalan vádaktól: „SS-legények” (nem lehet tudni, hogy a firkász mit értett ezalatt) nem vettek részt a vidéki zsidóság deportálásában. Az is aljas hazugság, hogy „a báméskodó leventék és csendőrök szemeláttára kutatta át dr. Ivánka Zoltán...”. Egyébként pár hónappal később újabb hazugságot terjesztettek: „Dr. Ivánka Zoltán volt tisztifőorvost az I. sz. igazolóbizottság a zsidók deportálása alkalmával tanúsított magatartása miatt népbíróság elé utalta. A népbíróság a bebizonyított adatok alapján több évi súlyos börtönnel súlytotta dr. Ivánkát, aki mind a mai napig szabadon sétál.”⁷¹ (A kommunista névtelen „újságíró” nem zavarta az az „apró” tény, hogy az orvost nem ítélték börtönbüntetésre...) A két kirohanás jól mutatja, hogy a korabeli, bosszúszomjas kommunista sajtó sohasem riadt vissza a legképtelenebb vádak, hazugságok hangoztatásától. (Lásd majd dr. Papp Sándor fejezeténél.)

Az orvos ügye a Szegedi Népbíróság Fellebbviteli Tanácsának határozatával nem zárult le. Július 15-én a Magyar Államrendőrség Hódmezővásárhelyi Rendőrkapitányság Politikai Rendészeti Osztályáról Vörös Lóránt nyomozó azt jelentette a dr. Ivánka Zoltán ügyében lefolytatott nyomozásról, hogy a kihallgatott Vadász Miklósné (48 éves kereskedő) tudomása szerint „a múltban a nyilas pártban tagja volt” (sic!) és a „nőimotózásnak a szervezője volt, és azt a legbrutálisabb módon hajtotta végre”, sőt, „idős korának ellenére a nők meztelenségében gyönyörködött”. Azt is hozzátette, hogy üzletében korábban több házkutatást tartott dr. Ivánka. Szelei László (26 éves kereskedő) azt vallotta, hogy az orvos a Vörös Hadsereg bevonulása előtt a kórházba költözött (nyilván a családjával), majd október 7-én távozott a városból, december 23-án érkezett haza Szekszárdról. Diamant Rezsóné is úgy „tudta”, hogy nyilas párttag volt, a lánya német tisztekkel járt, tolmácsolt nekik. (Nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy a két nő összebeszélt...) Slézinger József kereskedő azt hazudta, hogy „a városunkban történt deportálásnak a megszervezője volt és a legbrutálisabb módon járt el a zsidókkal. Igyekezett a női motozást úgy szervezni, hogy abból senki ki ne maradjon.”

⁷⁰ Vásárhely Népe, 1946. január 22. („A népbíróság súlyos megállapításai Ivánka Zoltán volt vásárhelyi tisztiorvosról”). Eredeti kiemelés!

⁷¹ Vásárhely Népe, 1946. március 7. („Vásárhelyi népbűnösök pályafutása. Mi történt az igazolóbizottságok és népbíróság által elítélt fasisztákkal és reakciókkal a felszabadulás óta”).

Kikérdezésre a gyanúsított dr. Ivánka Zoltán ismét elmondta, hogy 1944. július 17-én dr. Czakó Lajos tisztifőorvos utasítására másnap jelentkeznie kellett a rendőrségen, ahol megbízták a zsidó nők „motozásának” felügyeletével, amit másnap délután kezdtek el. Ő csak a bábaasszonyok felügyeletét végezte, „*a nőkhöz hozzá nem nyúlt és az egész motozást kényszerből végezte*” (vagyis felügyelte). Megjegyezte, hogy főnökének az utasítását végre kellett hajtania, mivel nem akarta, hogy az állása veszélybe kerüljön. Ismét azt mondta, hogy a várost nem akarta elhagyni, csak a főispán utasítására tette azt meg.⁷²

Augusztus 2-án Hegedűs János rendőrnnyomozó hadnagy, a politikai osztály vezetője még három tanút hallgatott ki. Dr. Diamant Rezsőné azt mondta, hogy vele, mint szomszédjával szemben „*udvarias és előzékeny volt*”, nem is végeztek nála és lányánál testi motozást. Még azt is megjegyezte, hogy a „vizsgálat” alkalmával „*megjegyezte azt, hogy rettenetes tragédia ez, amit véghez kell vinni.*” Egyébként a gyermekétől hallotta, hogy korábban az orvos lánya német tisztekkel tartott kapcsolatot.⁷³ A másik – már korábban is kihallgatott – tanú, Vadász Miklósné megismételte a július 15-i hazugságát: „*erősen antiszemita, németbarát, jobboldali beállítottságú egyén volt*”, sőt, még azt is állította, hogy „*a gettózás alkalmával ő szervezte meg és vezette a női motozást. A nők motozásánál állandóan jelen volt, karba tett kézzel kéjjelgett akkor, amikor a bábák nyúlkáltak a testünkben. Ugyanekkor a csendőrök és leventék is a vizsgáló termen járkáltak keresztül.*” A drogériájában pedig valószínűleg az ő felhívására történt házkutatás.⁷⁴ Ugyanaznap Hegedűs kihallgatta Szelei Lászlót is, aki ismételtén kijelentette dr. Ivánkáról, hogy „*jószándékú, szolgálatkész, becsületes magyar embernek tartom.*”⁷⁵

Újabb kihallgatásán, Hegedűs előtt az orvos megismételte a korábbi vallomását: főnöke, dr. Czakó utasítására 1944. június 17-én vagy 18-án jelentkezett a rendőrség vezetőjénél, akitől azt a megbízást kapta, hogy felügyelje a kilenc bába munkáját, ami délután 4-től másnap reggel 6-ig tartott a zsidó iskola termében. A motozást Nyitray Gusztáv csendőrfőhadnagy rendelte el, valószínűleg felsőbb utasításra. Határozottan tagadta Vadászné vádjait. Ő azért haragszik rá – mondta –, mert 1939-ben (főljelentés alapján) vizsgálatot folytatott ellene, mint tiszti orvos.

1947. január 3-án dr. Bite Ferenc szegedi népügyész 2078/1946. n.ü. számú határozatával a terhelt ellen folyamatba tett bűnügyben a Bp. 101. §. 3. pontja értelmében a nyomozást megszüntette. A gyanúsított ellen hivatalból indult nyomozás, mert a helyi igazoló bizottság

⁷² MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., 7.

⁷³ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., 13–14.

⁷⁴ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., 11–12.

⁷⁵ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., 9–10.

„népellenes büntett nyomatékos gyanúját látta fennforogni”, amit a népbíróság igazolási fellebbezési tanácsa is magáévá tett. (Összefoglalta a bizottság határozatát az elmarasztalással kapcsolatban, amely szerint a Nbr. 15. §. 2⁷⁶., és a és a Nbnov. 12. §. 1. pontjában⁷⁷ meghatározott „népellenes büntett” elkövetésével gyanúsítható.) A MONE-tagság önmagában nem büntethető, az, hogy alelnök volt pár hónapig, ugyancsak nem jelenti azt, hogy „*fasiszta szellemű tevékenységet*” is kifejtett volna. Az alelnöki tisztség betöltése pedig kellőképpen megtoroltatott a bizottság határozatával. Nem alkalmas az a tény sem vádemelésre, hogy a vegyesházasságokkal kapcsolatos bizottság munkájában részt vett, ugyanis ott egy csendőr főhadnagy intézkedett önkényesen. Ami a zsidó nők vizsgálatát illeti, az igazolóbizottság előtt tizenegyen (valójában többen) igazolták, hogy ő személyesen nem végzett vizsgálatot. Az ellentmondásos zsidó vallomásokkal szemben áll a bábák egyöntetű vallomása és a tizenhárom zsidó lakos nyilatkozata. Mindezek miatt „*bizonyíték hiánya okából*” szüntették meg az eljárást.⁷⁸ Erről a határozatról még aznap értesítették a gyanúsítottat, a BM Hódmezővásárhelyi Rendőrfőkapitányság Államvédelmi Osztályának helyi kirendeltségét, és az igazságügyminisztert, dr. Ries Istvánt, aki február 28-án ez ellen nem tett észrevételt.

Későbbi sorsáról csak elszórt információk állnak az utókor rendelkezésére. Például szeptember 20-án a Vásárhely Népe kis hírben írta, hogy dr. Ivánka Zoltán „*volt állami tisztifőorvos*” (sic!) megkezdte a rendelését a Batthyány u. 7. szám alatti magánlakásán. Még annyit lehet tudni róla, hogy 1955-ben már „*városi közegészségügyi orvos*” volt.

Dr. Papp Sándor népbírósági ügye

1945. június 20-án 18 órakor a hódmezővásárhelyi rendőrkapitányság helyiségében kihallgatták dr. Papp Sándort. Ő ekkor elismerte, hogy miután beiratkozott a szegedi Ferenc József Tudományegyetemre, tagja lett a Turul Szövetség hódmezővásárhelyi szervezetének. „*Belépésemnek oka elsősorban az volt, hogy én, mint egyszerű földműves szülők gyermeke, akiben középiskolai tanulmányai során sok sérelmet szenvedtem a kaszt rendszeres*

⁷⁶ 15. §: „*Népellenes büntettben bűnös: 2. aki az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette, vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette*”. https://jogkodex.hu/jsz/1945_81_me_rendelet_9334301 (Letöltve: 2023. 08. 10.)

⁷⁷ 12.§: §: „*Népellenes büntettben bűnös az is, 1. aki a 15. §. 2. pontjában meghatározott cselekmények elkövetését megakadályozni nem igyekezett, bár ez törvényes hatáskörében módjában állt volna*”. https://jogkodex.hu/jsz/1945_81_me_rendelet_9334301 (Letöltve: 2023. 08. 10.)

⁷⁸ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nbf. 774/1945., 15–16.

Magyarország részéről [sic!], a Turul Szövetségben a szociális gondolat letéteményesét láttam, ahol azt reméltem, hogy a Turul gondolaton keresztül sikerül a feudális válaszfalat leomlasztása a magyar társadalomba. [sic!]” Amikor megszerezte a diplomáját, a szervezetben dominusz lett. Megjegyezte, hogy ez a cím „tulajdonkép a diplomás tagokat illető cím volt, amelyhez semmiféle feladatkör nem tartozott. Én a fajvédő magyar gondolat alapján állottam és állok abban az értelemben, hogy a magyarországon [sic!] élő különböző fajok és nemzetiségek asszimilációját kívánatosnak tartom, azonban szerintem az asszimiláns rétegek vezetésre való jogát csak az asszimiláció olyan jogán ismerem el, amikor már nem forog fenn annak a veszélye, hogy az asszimilált sorsdöntő időkben, mint felelős tényezők befolyását magyarfajta ellen esetleg annak a faját tárnak [sic! talán fajtársának?] a javára használja ki, amelyből vérszerint származik. Én ennek a gondolatnak a képviselőjét láttam a Turul szövetségben, vagy legalábbis ennek az érvényesítésére szálltunk síkra a Turul szövetség keretein belül. [...] Az én személyi elgondolásom az volt, hogy a kényszerű rendszer váltást a magyar fajvédő Turul gondolat javára gyümölcsöztessük... [...] A magyar orvosok nemzeti egyesülete helyi fiókjának legjobb tudomásom szerint pénztárosa voltam, bár utólag arról értesültem, hogy a katonai szolgálatom alatt a helyi fiók titkárává választottak meg, erről azonban én hivatalosan soha nem értesültem...” Azt mondta, hogy 1942-től az év nagy részében a katonai szolgálatát töltötte. 1945. februári szökéséig orvos-zászlós volt. Február 6-án ért haza a városba, és a (kommunista) főispán kirendelte az ötezer lelkes Nagymágocsra orvosnak.⁷⁹

Valamikor szeptember közepén⁸⁰ az I. számú igazolóbizottság határozatot hozott, miszerint dr. Papp Sándor ügyét átteszi a szegedi népbírósághoz. Az indokolásban az olvasható, hogy az orvos a MONE-ban (amely „*mint fasiszta egyesület feloszlattatott*”) bár nem játszott jelentős vezető szerepet, de részt vett egy olyan értelmű felterjesztés kidolgozásában, amely a zsidó származású orvosok tevékenységét korlátozta volna. Felhozták még az inkriminált 1942. októberi nyilatkozatát is. Mindezek alapján a bizottság megállapította, hogy dr. Papp, mint „*közalkalmazott, fasiszta, demokrácia ellenes pártban fejtett ki kevésbé jelentős, de még vezető jellegű tevékenységet (81/1945. ME. rend. 17. § 2. bek.) nyomtatványban nyilvánosan népellenes, demokrácia ellenes intézkedések meghozatalát sürgette, a meghozottakat*

⁷⁹ MNL CS-CSVML hódmezővásárhelyi fióklevéltára (MNL CS-CSVML, HL), az I. sz. igazolóbizottság iratai, XVII. 405. fond, 2091/7. sz.

⁸⁰ A dátumot nem lehet kiolvasni, mivel egy „tinta pacni” eltakarja.

feldicsérte (3. bek.), kényszerű szükség nélkül nép- vagy demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött (4. bek.)”⁸¹

Mielőtt a népbíróság tárgyalni kezdte volna az ügyet, számos nyilatkozat, igazolás született dr. Papp Sándor védelmében.

Május 24-én Nagymágocsön pártközi értekezletet tartottak. Ezen Verók Pál felszólaló előadta, hogy *„a község osztatlan szeretetét nyerte meg dr. Papp Sándor h. községi orvos az itt eltöltött négy hónapos szolgálata alatt. Az itteni lakosság, amely főleg proletár egyedekből tevődik össze, őt odaadó lelkiismeretes munkája után megszerette és állandóan az a nézet nyilvánul meg, hogy maradjon ő itt Nagymágocsön véglegesen és neveztesék ki ide orvosnak.*” Ezután egyhangú határozatot hoztak arról, hogy *„ha aktuálissá válik az orvosi állás betöltése, dr. Papp Sándor h. községi orvos mellett foglalnak állást... ”*⁸² Június 5-én Vörös Mihály⁸³, a Református Bethlen Gábor Gimnázium igazgatója igazolta, hogy dr. Papp Sándor 1938 és 1944 között az iskolához tartozó Tanyai Tanulók Otthonánál önként és ingyenesen elvállalta az orvosi teendőket. Másnap, 6-án 48 hódmezővásárhelyi személy, vasúti alkalmazott kézzel írt beadványukban azt kérték a *„tekintetes igazoló bizottságtól”,* hogy *„amennyiben módjában állana”,* a Nagymágocsra kirendelt orvost – aki korábban, mint vasúti pályaorvos, mintegy négyszáz személyt kezelt –, rendeljék vissza az eredeti helyére, mert úgy az OTBA-betegeknél, mint a vasutasoknál nagy hiányát érzik.⁸⁴ Június 14-én Nagymágocs Nemzeti Bizottsága, a községi előljáróság, valamint a helyi pártok (MKP, FKGP, NPP), és a szakszervezet képviselői nyilatkozatot adtak ki. Ebben egybehangzóan kijelentettek, hogy 1945. február 26. óta a faluban működő dr. Papp Sándor *„a legteljesebb mértékben kiérdemelte elismerésünket, mert munkáját teljesen demokratikus szellemben végzi, és tökéletesen beleilleszkedik az új, demokratikus rendbe. Községünkben eltöltött idő alatt magaviselete és tevékenysége ellen kifogás nem merült fel, sőt, dicséretünket érdemelte ki.*”⁸⁵ Ugyanaznap az előljáróság beadványt írt a Budapesti Népbíróság Fellebbezési Tanácsának. (Az nem világos, hogy miért oda címezték és miért nem a szegedi népbíróságnak.) Ebben kifejtették, hogy a majdnem ötezres, nagy területen, szétszórta élő lakosság közegészségügyi ellátása 1944. őszén súlyos helyzetbe került, mert a

⁸¹ MNL CS-CSVML, HL, XVII. 405. fond, 2091/1945/11. sz. (A határozatot aláírta az összes bizottsági tag.)

⁸² MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 25. (Jegyzőkönyvi kivonat.)

⁸³ Vörös Mihály (1913–2000) tanár. 1937 és 1940 között a Református Bethlen Gábor Gimnázium, 1940–1944 között a Református Leánygimnázium tanára volt. 1940 és 1950, majd 1957 és 1962 között (az 1948-ban államosított) Bethlen Gimnázium igazgatója. 1971-ig tanácselnök-helyettes, 1972–1978 között a Németh László Városi Könyvtár igazgatója. Kovács, 2015., 297.

⁸⁴ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 13–14.

⁸⁵ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 15. (Az utólagos aláhúzás valószínűleg a népgyésztől származik. A nyilatkozat két példányban készült el, mindkettőt aláírták: az előljáróság nevében Vida András községi bíró, Molnár Imre, a helyi Nemzeti Bizottság és az MKP helyi szervezetének elnöke, az NPP nevében Búza Nándor jegyző, az FKGP nevében Juhász Márton pénztáros, a szakszervezetek nevében Búnyi Sándor elnök.)

községi orvosuk behívót kapott, azóta pedig semmi hír róla. Az orvos- és gyógyszerhiány miatt pedig – főleg a csecsemők és gyermekek esetében – megnövekedett az elhalálozások száma. A tarthatatlan helyzeten dr. Papp Sándor odarendelése segítette, aki „*hónapok óta páratlan szorgalommal és igen eredményesen látja el nehéz feladatát. Sociális gondolkodásával, a szegények iránti megértő és nagylelkű áldozatkészségével nemcsak az előljáróság, a politikai pártok, a munkásszakszervezet megbecsülését, hanem a dolgozó demokratikus néprétegek megbecsülését és ragaszkodó szeretetét vívta ki magának. Amennyiben egy elmarasztaló ítélet folytán nevezett orvos nagymágocsi működését megszüntetni volna kénytelen, közegészségügyi helyzetünkben ismét az az állapot következne be, melynek fájdalommal tanúi voltunk. Hiányát főképpen az a népréteg sínylené meg, melynek nincsenek anyagi eszközei arra, hogy 20-25 kilométer távolságban keressen magának költséges orvost. Az a népréteg, amely a múltban annyira el volt hanyagolva, de amelyről való gondoskodás a demokrácia fennkölt szellemében elsőrendű feladatunkat képezi.*” Erre való tekintettel kérték, hogy a tanács az orvos „*végleges ügyének elbírálásánál*” a fenti körülményeket vegye figyelembe. A beadványt Vida András községi bírósági és dr. Tóth Lajos főjegyző írták alá.⁸⁶

1945. június 16-án dr. Papp Sándor részletes (két és fél oldalas) indoklással ellátott fellebbezést nyújtott be a határozat ellen a Budapesti Népbíróság Fellebbviteli Tanácsához. Ebben kifogásolta, hogy az 1942. október 3-i Néplapban megjelent interjúból önkényesen ragadtak ki részleteket (be is idézett egy részt, amit kihagytak), a „csatornatöltelék” kifejezést pedig sohasem használta (a korábbi laptulajdonos-szerkesztő, Gonda József⁸⁷ azonban igen, azokkal az egyetemi hallgatókkal kapcsolatban, akik többször betörték az ablakát). Őt Csáki Lajos⁸⁸ felelős szerkesztő az utcán „csípte el”, és a nyilatkozatát „*nem egészen úgy adta vissza, ahogy én azt tettem*”, ezért kérte a beidézését, hogy ezt a kérdést tisztázni lehessen. Ami a MONE-ban betöltött pénztárosi tisztségét illeti, felhívta a figyelmet arra, hogy a MONE nem párt, hanem társadalmi egyesület volt, neki semmi lényeges szerepe sem volt abban. Az

⁸⁶ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 12.

⁸⁷ Dr. Gonda József (1905–1952) ügyvéd, lapszerkesztő, laptulajdonos. 1930-tól volt felelős szerkesztője a Népi Újságnak. A Nemzeti Egység Pártja hódmezővásárhelyi ifjúsági csoportjának elnöke. Amikor lapja tönkrement, eladta azt és Budapestre költözött. Kovács, 2015. 106.

⁸⁸ Csáki Lajos (1906–1980) újságíró. 1930–1931-ben a Vásárhelyi Friss Újság, 1932–1936-ban a Vásárhelyi Reggeli Újság munkatársa, majd a Vásárhelyi Újság, azután 1944-ig a népi újság belső munkatársa. 1945-ben az igazolóbizottság – amely eltiltotta szakmája gyakorlásától – ügyét áttette a szegedi népi újságra. 1948-ban a népbíróság – mint igazoló fellebbviteli tanács – jóváhagyta az igazolóbizottság határozatát. Lásd Sass Szilvia – Vincze Gábor: Csáki Lajos újságíró, aki „harmadikutas” volt. In Miklós Péter – Vincze Gábor (szerk.): „*Népellenes újságíróktól*” „*reakciós lelkesekig*”. *Népbíróságok elé állított hódmezővásárhelyiek 1945 és 1949 között*. Emlékpont, Hódmezővásárhely, 2021. 48–59.

igazolóbizottsághoz beidézt dr. Heller István⁸⁹ sem tudott semmi rosszat mondani róla (vallomását azonban a jegyzőkönyvből kihagyták!). Azt is cáfolta, hogy dr. Ivánka jelen lett volna azon az 1940-es MONE-ülésem, melyen a helyi szervezet átírt a szegedi Orvosi Kamarához és „*olyan törvény kieszközlését sürgette, hogy zsidó vallású orvos csak zsidó egyént kezelhessen.*” (Egyébként az orvosi kamarák ezzel a kérdéssel már 1939-ben, sőt, még 1942-ben is foglalkoztak – írta.) Őt „*népellenesnek és demokráciaellenesnek*” nyilvánította ugyan az igazolóbizottság, de kizárólag egyszerű munkásembereket gyógyított, és „*a kihallgatott tanúk mindannyian igazolták magatartásomat*” – írta. Ő volt az orvosa a Bethlen Gábor Református Gimnázium internátusának, melyet szegény tanyai gyermekek számára hoztak létre. „*A szegénygyermek ingyenes gyógykezelése nem minősíthető népellenes cselekedetnek.*” – tette hozzá. „*Én az új rendben is az egyszerű nép érdekeit tartom szem előtt*” – ennek bizonyítására becsatolta a nagymágocsiak két nappal korábbi nyilatkozatát. „*Nagyítókeellenes voltam és vagyok. Jobboldaliságom csak annyiban állott, hogy a nagyítóke túlnyomólag zsidó kezekben volt a statisztikai kimutatások szerint és a nagyítókes zsidóságnak a megrendszabályozását kívántam, de természetesen a keresztény nagyítókéét is. A munkája után élő zsidóságnak sohasem voltam az ellensége...*” Hogy mennyire nem volt „fasiszta szellemű”, azt dr. Hadas Lajos⁹⁰ tanúvallomása is bizonyította, akinek korábban elmondta, hogy nem volt hajlandó Szálásra letenni az esküt és megszökött a honvédségtől. (Ezt azonban a bizottság nem vette be a jegyzőkönyvbe, mondván, hogy ez „*nem lényeges körülmény*”!) Annak bizonyítására pedig, hogy a fővárosban zsidó munkaszolgálatosokkal együtt bujkált, kérte Zilahy Péter és dr. Nagy Imre tanúkenti kihallgatását. Végül azt írta, hogy a bizottság „*nyomás enyhítő körülményeket észlelt, mégis a legsúlyosabb büntetést szabta ki*”, ezért kérte a szegedi népbíróshoz való áttétel kimondásának mellőzését is.⁹¹

Eközben a nagymágocsiak ismét jelét adták annak, hogy ragaszkodnak az új orvosukhoz, dr. Papp Sándorhoz. Június 19-én a Nagymágocshoz tartozó két külterületi részen, Szendrey majorban, valamint Zoltántéren majdnem ötszázötvenen (!) írták alá az íveket, melyekben kérték, hogy maradjon helyben az orvosuk. 28-án a helyi szakszervezet az MKP-párti hódmezővásárhelyi főispántól, Karácsonyi Ferentől⁹² kérte, hogy orvosuk helyben

⁸⁹ Dr. Heller István (1897–1957) gyermekgyógyász. A szegedi tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát. Több kórházban és klinikán dolgozott, majd 1924-ben tért haza Hódmezővásárhelyre. 1944 és 1957 között a városi kórház főorvosaként dolgozott. Kovács, 2015. 120.

⁹⁰ Dr. Hadas Lajos (1902–1977) fogorvos. 1946 előtt magánpraxist folytatott, utána 1949-ig az OTBA fogszakorvosa. 1949-től a városi kórházban szolgált. Kovács, 2015. 112.

⁹¹ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 17–19.

⁹² Karácsonyi Ferenc (1889–1966) eredetileg ácsmester volt. 1919-ben vörösőr, az 1930-as években az MSZDP helyi titkára. Hódmezővásárhely „felszabadulása” után átlépett az MKP-be. 1944 végén delegálták a debreceni ideiglenes nemzetgyűlésnek. Ő volt Hódmezővásárhely utolsó főispánja. Kovács, 2015. 139.

maradhasson. Arra is hivatkozott, hogy ha mégis valami „probléma” lenne vele, azt lehetőleg felejtsek el „*annál is inkább, mert mindig azt kell hangoztatni, hogy fátyolt a múltra, mert új időket élünk, és új, becsületes emberekre van szükségünk...*”⁹³

Július 14-én Pógyor István⁹⁴, a KIE nemzeti titkára hivatalosan igazolta, hogy az orvost évek óta személyesen ismeri és „*őt mindenkor népét szerető, és a magyarságért áldozni tudó*” embernek ismerte. 1944. október végén a fővárosban fölkereste és bizalmasan közölte, hogy értesülései szerint a honvédség egészségügyi alakulatait kiviszik Németországba, de ő nem hajlandó elhagyni az országot, ezért inkább katonaszökevény lesz. Legközelebb december közepén kereste föl, nála öltözött át civilbe és közölte, hogy rokonánál, Zilahy Péternél fog bujkálni.⁹⁵ Két nappal később, 16-án dr. Szendrey József, Gottlieb (Gáti) Frigyes, Sándor Géza és Vass Istvánné „büntetőjogi felelősségük tudatában” kijelentették, hogy 1944. december 12-étől 1945. január 31-éig dr. Zilahy fémáru-üzemében bujkált velük együtt. A nyilatkozatot a Budapesti Népbíróság Fellebbezési Tanácsának címezték. Másnap Zilahy és dr. Szender József igazolták, hogy 12-én valóban megjelent nála az orvos és ott bujkált két hónapig. Ezenközben azt tapasztalták, hogy „*izzóvá lett benne a német gyűlölet és adandó alkalommal kész lett volna azt tettekben is kifejezésre juttatni.*”⁹⁶

Július 28-án a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége nagymágocsi csoportja nyújtott be a Szegedi Népbíróság Fellebbezési Tanácsának „pártoló aláírási íveket” annak érdekében, hogy „*olyan határozatot hozni sziveskedjék*”, mely lehetővé teszi, hogy dr. Papp Sándor a faluban „*mint orvos tovább is működhessék*”. [...] *Most a demokratikus Magyarország felépítése folyik. [...] A nép és az ország érdekében mindenki munkájára szükség van, aki bebizonyítja, hogy tud és akar dolgozni*” – az orvos pedig ilyen, mindenki nagyon szereti, tiszteli, és ragaszkodnak hozzá.⁹⁷

Szeptember 17-én a népbíróság október 17-ére tűzte ki a nyilvános fellebbviteli tárgyalás napját. Október 7-én a dr. Papp Sándor meghatalmazta dr. Jezerniczky Ákos szegedi ügyvédet, hogy igazolási ügyében teljes jogkörrel képviselje. (Az ügyvéd korábban, és a későbbiekben is számos politikailag „kényes” ügyben vállalta el egyes vádlott védelmét. Kimondottan bátor ügyvéd volt. Sajnos későbbi sorsáról nem találtunk semmiféle forrást.)

⁹³ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 20.

⁹⁴ Pógyor István (1902–1953) református ifjúsági vezető. 1922-ben kereskedelmi érettségét tett, ekkor kapcsolódott be a KIE munkájába. 1925 és 1928 között Németországban, 1930–31-ben az USA-ban tanult. 1932-ben tért haza, a KIE nemzeti titkára lett. A világháború alatt menekültügyi- és segélyszolgálatot szervezett. 1951-ben hamis vádakkal hat évre ítélték, 1953-ban a börtönben elhunyt. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/pogyor-istvan-7750D/> (Letöltve: 2023. 08. 20.)

⁹⁵ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 40.

⁹⁶ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 39.

⁹⁷ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 42.

Október 17-én Szegeden a dr. Bozsó Ferenc vezette népbírószági tanács⁹⁸ nyilvános fellebbezési tárgyalásán dr. Polónyi Jenő néppügyész indítványozta az iratoknak a néppügyészségre való áttételét és azt, hogy csak az ottani eljárás befejezése után utalják igazolásra az orvost. Ennek megfelelően a népbírószág a meghozott Nbf. 627/1945/4. sz. határozatában „*a fennforogni látszó bűncselekmény elbírálása végett*” az összes iratot átküldeni rendelte a néppügyészségre.⁹⁹

1946. január 15-én a nagymágocsi előljárászág – az orvos kérésére – hivatalos igazolást (bizonyítványt) adott ki, miszerint ő a főispán 100/1945. sz. határozatával 1945. február 26-án vette át ideiglenesen a községi orvosi teendőket, ezt 1946. január 1-éig látta el. A fenti idő alatt „*szolgálatát a demokratikus rendszerbe beilleszkedve, lelkiismeretesen, és teljes odaadással, a község általános megelegetésére végezte.*”¹⁰⁰ A bizonyítványt aláírta a községi bíró, a főjegyző és a három helyi párt vezetői. Az elkövetkező egy évben semmi sem történt dr. Papp Sándor ügyében. Valószínűleg a népbírószági tanácsok politikai szempontból fontosabb, fajsúlyosabb ügyekkel foglalkoztak.¹⁰¹

A tárgyalás időpontjának a halasztása nyilvánvalóan kiváltotta a hódmezővásárhelyi kommunisták elégedetlenségét. Lapjukban, a Vásárhely Népében 1946. november 9-én fulmináns kirohanás látott napvilágot „Dr. Papp Sándor a Vásárhelyen hírhedt fasiszta orvos garázdálkodása Nagymágocson” címmel. A cikket bővebben idézzük: „*Vásárhely demokratikus közvéleménye sok esetben jogosan elégedetlen a népbírószág érthetetlenül enyhe, vagy éppen felmentő ítéleteivel szemben, amiket egyes városszerte közismert szélsőjobboldali vezéregyéniségek népellenes ügyével kapcsolatban hozott. Ezeket a felmentett vagy enyhe ítélettel szabadult fasisztákat azonban mégis sikerült népbírószág elé citalni, vannak azonban olyanok is, akiknek ügye súlyos múltbeli magatartásuk ellenére sem jutott addig, hogy a népbírószág tárgyalást tartson ügyükben.*”¹⁰² Ilyen hírhedt nyilasvezér volt Vásárhelyen dr. Papp Sándor orvos is, aki egyike volt a legfanatikusabb fasisztáknak. Szervezte a szélsőjobboldali pártokat, uszított a háborúra, eszeveszetten gyűlölte a demokráciát, úton-úrfélen szidalmazta a szovjet rendszert és a Vörös Hadsereget, de népbírószági tárgyalást ügyében még nem tartottak,

⁹⁸ A tanács tagjai: Berey Gézáné – előadó, Fábíán Albertné, Daróczy Vincze, Ivánkovits Ferenc, Juhász János, Zelenák András népbírák.

⁹⁹ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 46.

¹⁰⁰ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 48.

¹⁰¹ A Vásárhely Népe úgy vélte, hogy „*A sok szabadon lézengő bűnös ügye mininkább halasztódik, mert először azoknak az ügyét tárgyalja le a népbírószág, akik hosszabb idő óta letartóztatásban vannak.*” (1946. november 12. „Sok a szabadlábban lévő háborús bűnös.”)

¹⁰² Néhány nappal később újabb cikkben foglalkoztak azzal, hogy a szegedi népbírószágon elhúzódnak egyes hódmezővásárhelyi „fasiszták” ügyeinek letárgyalása. Vásárhely Népe, 1946. november 12. („Sok a szabadlábban lévő háborús bűnös”)

annak ellenére, hogy csaknem két éve itthon tartózkodik. A Szegeden kitűzött népbírósi tárgyalást még minden esetben elhalasztották, és, hogy ez a nyilas eltűnjön az őt jól ismerő vásárhelyi közvélemény elől, Nagymágocsra menekült. Nagymágocson, anélkül, hogy leigazolták volna, nem csak orvosi prakszist folytat, hanem nagy egyéniséggé nőtte ki magát, aki a község nyilasérzelmű lakosságát maga köré gyűjtötte és most ellenforradalmi szellemben tovább uszítja őket a demokrácia ellen. A népbírósi két év alatt nem ért rá letárgyalni, és ebből bátorságot merített arra, hogy a leigazolt községi orvosnak ne adja át mind a mai napig az orvosi lakást. A nagymágocsi kispártszervezet mindenben támogatja ezt a fasiszta lovagot üzemeiben”. A leigazolt községi orvosnak pedig a mai napig sem adta át a szolgálati lakását, aki „lakás nélkül nyomorog...” – írta a névtelen „sajtómunkás”. Néhány megjegyzést érdemes ehhez a hazugságáradatot hozzáfűzni: 1.) az orvos sohasem volt „nyilasvezér”, mivel a pártnak nem volt tagja, soha nem szervezte a „szélsőjobboldali pártokat”¹⁰³; 2.) nem „menekült” Nagymágocsra, hanem a kommunista (!) főispán rendelte ki; 3.) nem csak a helyi FKGP-szervezet támogatta, hanem az MKP és a másik baloldali párt, az NPP is. És akkor ne feledkezzünk meg arról a többszáz nagymágocsi „munkásemberről”, akik aláírásukkal fejezték ki ragaszkodásukat az orvoshoz. Egyébként pedig a Vásárhely Népe számtalan 1945 és 1947 között megjelent cikke szellemiségével már a sötét ötvenes éveket idézte meg. (Lásd a dr. Ivánkával kapcsolatosan közölt nyilvánvaló hazugságokat.)

Március 22-én a nagymágocsiak újabb nyilatkozatban álltak ki az orvosuk mellett. Ekkor a pártok vezetői igazolták, hogy letelepedése óta „ellene politikai szempontból kifogás nem merült fel és orvosi hivatását a politikai pártokkal egyetértésben a demokratikus rendszerbe beleilleszkedve, lelkiismeretesen, teljes odaadással végzi...”¹⁰⁴

Március 29-én dr. Polónyi Jenő népbíró megküldte a 4581/1946/nü. számú vádiratát a népbírósnak. Ebben a szabadlábban védekező dr. Papp Sándorral, mint terhelttel szemben egy rendbeli, a Nbnov. 12. §. 2. és 4. pontjaiban¹⁰⁵ meghatározott „népellenes büntett” miatt emelt vádat. Az indokolásban az olvasható, hogy a helyi MONE alapító tagja volt és pénztárosi tisztséget is betöltött (vagyis „fasiszta jellegű alakulatban tisztséget vállalt”), és mint ilyen részt vett a helyi fióknak a szegedi orvosi kamarához küldött, a zsidó orvosok gyakorlatának

¹⁰³ Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található egy 1956 után készített összeállítás („A Hódmezővásárhelyen 1938-ban létrejött nyilaskeresztespárt szervezeti felépítése, megoszlása és tevékenysége 1944-ig, majd azt követően a mai napig.”), amelyben dr. Ivánka Zoltán neve alatt az olvasható, hogy ő a Magyar Élet Pártja kerületi elnöke volt – tehát a Nyilaskeresztes Párthoz semi köze sem volt. ÁBTL, O-14967/a dosszié, 142.

¹⁰⁴ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 54.

¹⁰⁵ „Népellenes büntetben bűnös az is, [...] aki a németek által Magyarországon szervezett Volksbundba tagként belépett vagy fasiszta, illetőleg demokráciaellenes pártban, szervezetben vagy alakulatban tisztséget vállalt avagy tagként tevékeny működést fejtett ki.” Magyar Közlöny, 1945. május 1., 19. sz.

korlátozása tárgyában készített átiratának felterjesztésében. A második vádpont az volt, hogy a hódmezővásárhelyi Népiújság 1942. október 3-i számában megjelent „Kísértének a régi emlékek” című rövid interjúban a lap *„teljes szellemi és anyagi átállítását követelte”*. Ezzel pedig *„kényszerű szükség nélkül a nép- és demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött”*.¹⁰⁶

Április 30-án dr. Jezerniczky Ákos védőügyvéd kérte a népbíróságot, hogy a május 9-re kitűzött tárgyalást halasszák el, és tűzzenek ki új időpontot, mert neki aznap más tárgyalása lesz, amit viszont nem lehet elhalasztani. Az irat hátoldalára a tanács elnöke kézzel ráírta, hogy a tárgyalást elhalasztják és majd új időpontot tűznek ki. Végül a tárgyalásra jó fél évvel később került sor...

Ősszel újabb nyilatkozatok születtek, melyekben volt katonabajtársai igazolták őt. 1.) Október 21-én Horpácsy Ignác öttömösi lelkész és dr. Bánki Mihály makói orvos igazolták, hogy együtt voltak 1940 második felében a 15. dandár egészségügyi szolgálatánál. November 4-én két nagykőrösi személy tanúk előtt igazolta, hogy 1941. áprilistól októberig dr. Papp Sándor együtt teljesített velük orvos-katonai szolgálatot a Bem Lovas Tüzérsztály pótütegénél Nagykőrösön, mint orvos-zászlós, és *„demokratikus gondolkodásmódjával, bánásmódjával, valamint modorával [...] úgy a tiszték, mint a legénységi beosztottak szeretetét és tiszteletét teljesen kivívta magának.”*¹⁰⁷ 3.) November 24-én négy (kiolvashatatlan nevű) szegedi illető, ugyancsak tanúk előtt azt igazolták, hogy 1942. márciustól szeptemberig Zomborban, a 20/III. zászlóaljnál együtt katonáskodtak. 4.) November 30-án a hódmezővásárhelyi dr. Hadas Lajos és Pancza István nyilatkozatukban igazolták, hogy 1944. április 3-tól november 25-ig az 540. sz. hadikórháznál együtt teljesítettek katonai szolgálatot.

December 15-én – kérésére – a kommunista Karácsonyi Ferenc főispán 1024/főisp.1947. sz. alatt újabb igazolást adott ki, mely szerint 1945. január második felében Hódmezővásárhelyről kiköltözött Nagymágocsra, ahol községi orvosként működött, *„mely tisztét 1946. július 1-ig kifogástalanul látta el, és az azóta eltelt idő alatt is, mint magánorvos, Nagymágocs községben a közönség meglegedésére dolgozik.”* Azt is igazolta, hogy a „felszabadulás” óta politikai szempontból *„ellene kifogás nem merült fel.”*¹⁰⁸ Két nappal később a Cseresnyés Népi Kollégium és a Lórántffy Zsuzsanna Népi Leánykollégium igazgatói

¹⁰⁶ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 50.

¹⁰⁷ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 56.

¹⁰⁸ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 63. 1947. február 23-án Karácsonyi Ferenc újabb igazolást állított ki, mely szerint 1945. február végén Nagymágocsra helyezte helyettesítő orvosnak, és azt követően *„politikai szempontból semminemű kifogás nem merült fel”* vele szemben. MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 49.

és nevelőtanárai (dr. Zentai János és Szabó Kálmán, valamint két olvashatatlan nevű gimnáziumi tanár) kézzel írtak egy nyilatkozatot, miszerint dr. Pap Sándor „*tevékenységével részt vett a mai Cseresnyés Népi Kollégium jogelődjének, a Tanyai Tanulók Otthona megalapításában*” és „*éveken keresztül ingyenes orvosi ellátásban részesítette az otthon növendékeit.*” Abban is jelentős szerepe van, hogy a két népi kollégium az elmúlt nyáron és ősszel a nagymágocsiaktól „*nem lebecsülendő pénzübeli és természetbeni támogatáshoz jutott.*”¹⁰⁹

Végre december 20-án elkezdődött dr. Papp Sándor „népellenes” büntetnének tárgyalása Szegeden. A nyilvános főtárgyalást dr. Félegyházi Pál tanácsvezető bíró vezette¹¹⁰, a vádat dr. Serényi György népjogász képviselte. A védőügyvéd dr. Jezerniczky Ákos volt. A megidézett tanúk – dr. Pávai Lajos kivételével – mind megjelentek.

Az ekkor már nagymágocsi lakos vádlott nem tartotta bűnösnek magát. Elmondta, hogy 1938-ban lépett be a MONE hódmezővásárhelyi fiókszervezetébe (mely egy évvel korábban alakult meg), amikor megpályázta a MÁV-orvosi állást. A következő évben megválasztották pénztárosnak. (Erről azért nem mondott le, mert maga ellen hangolta volna a MONE-tagokat – vallotta.) Munkája csak abból állt, hogy a tagdíjaknak azt a részét, melyet a központ visszaküldött, kezelje. Az elnök elébe tárta az Országos Orvostudományi Társaság Közlöny néhány számát, és azt a határozatot, melyet a hódmezővásárhelyi fiók terjesztett a szegedi orvoskamarához a zsidó orvosok gyakorlatának korlátozása tárgyában. Erre azt válaszolta, hogy ahhoz köze nincs, mert amikor meghozták, ő tisztiorvosi tanfolyamon volt, illetve katonai szolgálatát töltötte, (felsorolta, mettől meddig töltött katonai szolgálatot), egyébként orvos zászlós rangot ért el. 1944-ben a zombori katonai kórháznál teljesített szolgálatot, majd, amikor azt Balatonalmádiba helyezték, onnan megszökött és civil ruhába átöltözve Budapesten, Zilahy Péternél bujkált, ahol a pincében több katonaszökevény és zsidó is tartózkodott. Voltak elrejtett fegyvereik is (ezért szerinte ő is az „ellenállási mozgalomhoz” tartozott!), de nem használták, mert január 16-án bejöttek az oroszok. Miután hazajött, Nagymágocsra helyezték, ott van most is, 1946 júliusától, mint magánorvos. Amikor az elnök elébe tárta az igazolóbizottsági vallomását, azt mondta, hogy akkor még nem tudta pontosan megmondani, mikor volt katona, de most már tudja, és ezért állította, hogy az ominózus határozathoz nincs köze. Ami pedig a vád 2. pontját illeti, a Vásárhelyi Népújság 1942 októberében sorozatban közölt interjúkat, az övé is így jelent meg.

¹⁰⁹ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 62. (Az aláhúzás valószínűleg a népjogásztól származik.)

¹¹⁰ A tanács tagjai: Taraszovics Ödön (PDP), Nemes Árpád (NPP), Galotti Ferenc (MKP), Daka Ferenc (SZDP), Horváth István (FKGP) és Kiss Károly (szakszervezetek) népbírók.

Amikor a lap átalakult és kormánylap lett belőle, erről beszélgetett a szerkesztőségben néhány munkatárssal (jelen volt Csáki Lajos is), akik az ott elmondott gondolatait teljesen kiforgatták. (Az elnök felolvasta az október 3-i cikk másolatát.) Helyreigazító nyilatkozatnak nem látta értelmét. A védő kérésére ekkor a népbíróság elrendelte Horpácsy Ignác, dr. Szabó Károly, Csáki Lajos, Tóth Mátyás és Géczi Ferenc tanúkenti meghallgatását a fenti körülményekre vonatkozóan. Horpácsy elmondta, hogy a vádlottal szolgált 1940 júniusától Karácsonyig, vele volt az észak-erdélyi bevonuláskor is. Dr. Szabó elmondta, hogy 1940. januártól októberig helyettesítette a vádlottat, de azt nem tudta megmondani, mikor jött haza, az biztos, hogy Karácsony tájkán találkozott vele. A MONE-tisztségéről semmit sem tudott mondani. Csáki Lajos elmondta, hogy 1942-ben a Népújság baloldali lapból kormánypárti lett, és ezzel kapcsolatban több előfizető véleményét is kikérték, többek között Papp doktorét is. Arra már nem emlékezett, hogy a vádlott mit mondott, de azt határozottan tudta, hogy nem ő írta le az interjút. A nagymágocsi földműves, Tóth Mátyás, aki a helyi egészségügyi bizottság elnöke volt, kijelentette, hogy a vádlott „*a népért dolgozik*”, és a közelmúltban azt is kijárta nekik, hogy nyolc fiút fölvegyenek a Cseresnyés Népi Kollégiumba. Falustársa, Géczi Ferenc (a falu kommunista párttitkára) hasonló tanúvallomást tett: a falu népe meg van vele elégedve. A védő kérte a tárgyalás elnapolását és újabb tanú, dr. Nagy Imre meghallgatását – a népbíróság végzésében ezt elutasította, mert „feleslegesnek” tartotta. Ezt dr. Jezerniczky semmisségi okként jelölte meg, majd beterjesztette a nagymágocsiak nyilatkozatait, valamint az Országos Orvoskamrai Közlöny 1939. október 15-i számát is annak igazolására, hogy a MONE nem foglalkozott a zsidó orvosok gyakorlatának korlátozásával, ezen kívül a vádlott katonai szolgálatának időpontjait. A népbíróság a bizonyítási eljárást befejezettnek nyilvánította, a népügyész a vádat fenntartotta, míg a védő felmentést kért. Ezt követően a tanács zárt tárgyaláson meghozta és nyilvános ülésen kihirdette az ítéletet, ami ellen a népügyész fellebbezést jelentett be „*a bűnösség meg nem állapítása miatt*”. A védő az ítéletet megnyugvással tudomásul vette azzal, hogy ha a népfőügyész a fellebbezést fenntartja, a NOT-tól szóbeli tárgyalást kér.¹¹¹

A dr. Félegyházi Pál vezette népbírósági tanács Nb. 396/1946/1. sz. ítéletében a „népellenes” büntéssel vádolt dr. Papp Sándort fölmentette. Az indokolásból kiderül, hogy Horpácsy és dr. Szabó tanúvallomásai, valamint a benyújtott bizonyítékok alapján bizonyítottak látták, hogy a MONE „zsidóellenes” felterjesztése idején katonai szolgálatát töltötte. A pénztárosi tevékenysége jelentéktelen volt. Ami a hódmezővásárhelyi Népújság

¹¹¹ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 62–70.

1942. október 3-i számában megjelent, inkriminált interjút illeti, elfogadták a védekezését. Emellett figyelembe vették, hogy 1944/45 telén az alakulatától megszökött és a fővárosban „*az ellenállási mozgalom néhány egyénével együtt rejtőzködött, fegyvereiket megtartották*”, és már 1945 kora tavaszán orvosi szolgálatra jelentkezett Hódmezővásárhelyen. Amikor pedig kiment Nagymágocsra, ott – az ottaniak igazoló nyilatkozatai szerint – „*önfeláldozó munkájával nagyjelentőségű szolgálatot tett. Mivel így éveken át tanúsított magatartásával bizonyosságát adta annak, hogy gondolkodásával az inkriminált cikk tartalma ellentétes, védekezését a bíróság elfogadta.*”¹¹²

December 4-én dr. Papp Sándor levélben fordult a NOT-hoz, hogy az elsőfokú bíróság felmentő ítéletet hagyja jóvá. Indoklasként felhozta, hogy ugyan 1940-ben megbízták a MONE pénztárosi tisztségének ellátásával, de mire a budapesti központból megjött a megbízás, behívták katonának. 1940. június 5-től 1944. december elejéig – kisebb megszakításokkal katonai szolgálatot teljesített, amit a népbírói tárgyaláson igazolt. Emiatt pénztárosi működést ténylegesen nem fejtett ki, a tisztség egyébként is csak üres cím volt. A népügyészség másik vádja, hogy „*kényszerű szükség nélkül a nép- és demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődtem volna*”, ugyancsak nem állja meg a helyét. A vád tárgyává tett újságriportról nem is tudott, az utcán a szerkesztővel folytatott pár perces beszélgetést az eredeti mondandó kicsavarásával hozta le a szerkesztőség. (Egyébként a vád eme pontja azóta amnesztia alá esett.) Mindezekkel szemben áll az ő egész magatartása, az, hogy katonaszökevényként Budapesten bujkált zsidókkal, 1945 februárjában orvosi szolgálatra jelentkezett és Karácsonyi főispán az orvos nélkül maradt Nagymágocsra rendelte ki. Azóta is ott van, a hatósági orvos visszatérte óta, mint magánorvos.¹¹³

December 12. körül dr. Jezerniczky védece nevében azzal a kéréssel fordult a NOT-hoz, hogy a kitűzött tárgyalás szóbeli legyen. 21-én a NOT dr. Bojta Béla¹¹⁴ vezette tanácsa¹¹⁵ nyilvános ülésén a Not.VI.1138/1948-14. számú végzésével a közvádló által bejelentett semmisségi panaszt elutasította. Az indoklásban arra hivatkoztak, hogy „*az elsőbírói ítéletben hiányosság, homályosság, iratellenesség és helytelen ténybeli következtetés*” nélkül

¹¹² MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 71–73.

¹¹³ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 78–79.

¹¹⁴ Dr. Bojta (Burger) Béla (1899–1969) zsidó származású ügyvéd, államtitkár. A szegedi Ferenc József Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát, a harmincas években ügyvédként több baloldali személy védelmét látta el. 1944 végén a debreceni ideiglenes kormány miniszterelnökségi államtitkárává nevezték ki. Részt vett a népbírói törvény kidolgozásában, 1945 és 1948 között a NOT egyik bírója volt, majd elnöke lett. 1949-ben néhány hónapig a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt, majd elbocsájtották. 1956-tól ügyvédként ténykedett. A forradalom után részt vett az ügyvédi kar „megtisztításában”. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bojta-bela-74CC5/> (Letöltve: 2023. 08. 24.)

¹¹⁵ A tagok: dr. Nagy György előadó, dr. Fürész Endre, dr. Melczér József és dr. Fadgyas András szavazók.

állapították meg a „tényállást”. „Bár a vádlottnak a vádbeli interjúval kapcsolatos tevékenysége és MONE tagsága jobboldali beállítottságára gyanúokat szolgáltat” a NOT mégis egyetért az elsőfokú bírósággal, illetve a felmentő ítélettel, „annál is inkább, mert célszerűségi szempontok sem indokolják, hogy vádlottnak 1940 év körüli MONE pénztárosi tisztségéből folyó nem jelentős tevékenysége 1949. év végén megtoroltassék.” Az irat aljára 1950. január 20-án – olvashatatlan aláírással – a szegedi népbírói tanácselnöke kézzel odaírta: „I. bírói ítélet jogerős.”¹¹⁶

Dr. Papp Sándor későbbi sorsáról semmit sem lehet tudni. A helybeli pártlap (Vásárhely Népe, majd Viharsarok) számait átnézve semmiféle adatot nem találtunk vele kapcsolatban. Egy 1948-as hódmezővásárhelyi orvos-összeírásban nem szerepel a neve – valószínűleg azért, mert továbbra is Nagymágocson praktizált. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában sem található „saját” dossziéja. Ennek ellenére nem tartjuk kizártnak, hogy a kádári állambiztonság őt is figyeltette egy darabig – elvégre a kommunista hatalom szemében „pöttyös múlttal” rendelkezett. Dr. Papp Sándor 1952-ben hunyt el Békéscsabán, mint ottani körzeti orvos.¹¹⁷

Összegzés

A két hódmezővásárhelyi orvossal kapcsolatban lefolytatott a népbírói eljárásokkal kapcsolatban ismételt kijelenthetjük, hogy a népbírói törvényben eredetileg hangoztatott cél szerint a háborús és emberiségellenes bűnöket elkövetők felelősségre vonását kellett volna elvégezni. Ezzel szemben az MKP helyi képviselői országszerte a népügyészségeket és népbírói tanácsokat (valamint az igazoló bizottságokat, illetve a helyi politikai rendőrség által „üzemeltetett” internálás rendszerét) vélt vagy valós politikai ellenfeleiknek a közéletből való „kiiktatására”, sőt, – mint az előszóban megfogalmaztuk – egy radikális elitváltásra használták fel. Végeredményben – bár akkor még ezt csak kevesen tudhatták – a népbírói felállításuk tulajdonképpen az első lépés volt a „szocialista típusú” bíróságok, az „igazságszolgáltatási terror” kiépítéséhez vezető úton. Nem történt ez másként Hódmezővásárhelyen sem. Dr. Ivánka Zoltán és dr. Papp Sándor „ideális bűnbakok” voltak. Egyes hódmezővásárhelyi lakosok úgy vélték, hogy rajtuk tölthetik ki a bosszúszomjukat. Úgy gondolták, hogy a vélt vagy esetlegesen valós sérelmeiket rajtuk tudják megtorolni.

¹¹⁶ MNL CS-CSVML, XXV. 8. fond, Nb. 396/1946., 80.

¹¹⁷ Imolya Imre: *Vásárhelyi gyógyítók. Orvos- gyógyszerész- és állatorvosi almanach*. Hód Kiadó, Hódmezővásárhely, 2014. 137.

Az itt bemutatott két orvos sorsa egyébként nem tekinthető egyedinek. Hódmezővásárhelyen négy orvost állítottak népbíróság elé: dr. Ivánka Zoltánt, dr. Papp Sándort, dr. Héjja Józsefet és dr. Hegedűs Imrét. Az első három orvos szerencsésen megúszta a népbírósági eljárást, mert az mindannyiuk esetében fölmentéssel végződött. Dr. Hegedűs Imrét azonban egy nyilvánvalóan koncepciós eljárás végén elsőfokon tizenkét év, másodfokon hatévi fegyházra ítélték.¹¹⁸ Végig nézve a felsorolt négy per anyagát, teljesen egyértelmű, hogy mindegyik esetben a személyes bosszú volt a fő „motivációs tényező”. Elgondolkodtató, hogy dr. Korda Sándor dr. Ivánka Zoltán és dr. Papp Sándor igazolóbizottsági „elmarasztalásánál” is aktív szerepet játszott... Az is feltűnő, hogy azokat a tanúkat, akik a népbíróság ítéletéből kikövetkeztethetően hamis tanúvallomást tettek¹¹⁹ (vagyis szemérmetlenül hazudtak), nem vonták felelősségre. Hamis tanúzásért egyébként a korabeli jogszabályok szerint akár börtönbüntetés is járhatott volna – de hogy ez nem következett be, annak szerintünk politikai (vagy egyéb...) oka volt. Az is nyilvánvaló, hogy a népbírósági tanácsok teljesen elfogultan ítéleztek. A védelem tanúit meg sem hallgatták, vagy ha mégis, a vallomásokat nem vették figyelembe az ítélet meghozatalakor. A bosszúszomj „tobzódott” – és ez még csak a kezdet volt, hiszen a Rákosi-diktatúra megszilárdulása után „a helyzet egyre fokozódott” – és a följelentgetések következtében ártatlan emberek tíz-, százezrei kerültek börtönbe.

¹¹⁸ Vincze Gábor: *„Mindig a legjobb orvosi tudásom szerint igyekeztem eljárni”*. Egy hódmezővásárhelyi körorvos népbírósági pere és tanulságai. Deszk – Hódmezővásárhely, 2019. Kiadatlan kézirat, 50 o.

¹¹⁹ Dr. Hegedűs Imre esetében ez ugyancsak teljesen nyilvánvaló. A tanúk egy része gátlástalanul hazudozott, mások előzőleg egyeztették a vallomásaikat – szinte szó szerint ugyanazt vallották. Kutatásaink során számtalan esetben találkoztunk a ténnyel, hogy a tanúk a legképtelenebb vádakot hangoztatták. A népbíróság (legalábbis a jogvégzett tanácsvezető bíró) ennek valószínűleg tudatában volt, de politikai (vagy egyéb) okok miatt a hamis tanúzásnak sohasem volt jogi következménye. Egyébként volt rá példa, hogy a hamis tanúzást büntették. Például: „Letartóztattak három hamis tanút”. Független Újság, 1948. november 27.